

BÜYÜK İSKENDER'İN BAKTRIA VE SOGDIANA BÖLGELERİNDEKİ SEFERLERİ KAPSAMINDA İSKİTLERLE SİYASİ İLİŞKİLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

RECONSIDERATIONS ON THE POLITICAL RELATIONS WITH THE SCYTHIANS WITHIN THE SCOPE OF ALEXANDER THE GREAT'S CAMPAIGNS IN BACTRIA AND SOGDIANA REGIONS

Muzaffer DEMİR

Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı / Türkiye
Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Letters, Department of History, Department of Ancient History / Türkiye
dmuzaffer@mu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7270-2317

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
6/2, Eylül – Seprember 2024 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Araştırma Makalesi - Research Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **26.03.2024**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **23.09.2024**
Yayın Tarihi – Publication Date : **25.09.2024**
Sayfalar-Pages : **425 – 457**

: <https://doi.org/10.33469/oannes.1459325>

This article was checked by

Atıf – Cite as: DEMİR, M., “Büyük İskender’in Baktria ve Sogdiana Bölgelerindeki Seferleri Kapsamında İskitlerle Siyasi İlişkileri Üzerine Değerlendirmeler”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6/2, Eylül 2024, ss. 425 – 457.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi
International Journal of Ancient History
6/2, Eylül – September 2024
425 – 457
Araştırma Makalesi / Research Article

BÜYÜK İSKENDER'İN BAKTRIA VE SOGDIANA BÖLGELERİNDEKİ SEFERLERİ KAPSAMINDA İSKİTLERLE SİYASİ İLİŞKİLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

RECONSIDERATIONS ON THE POLITICAL RELATIONS WITH THE SCYTHIANS WITHIN THE SCOPE OF ALEXANDER THE GREAT'S CAMPAIGNS IN BACTRIA AND SOGDIANA REGIONS

Muzaffer DEMİR

Öz

III. Dareios, MÖ 331 yılında Gaugamela Savaşı'nda yenilgiye uğradıktan sonra Büyük İskender'in ordusuyla Ekbatana'daki sarayına yaklaştığı haberini almış ve Baktria satraplığına geri çekilmiştir. Yeniden toparlanarak karşı koyma sürecinde ordusu içinde huzursuzluklar belirmiş ve en yakın komutanı Bessos ve yanındakilerin ihanetine uğrayarak öldürülmüştür. İskender bu ihanetin baş lideri Bessos'un da peşinden gitmeye karar vermiştir. Ordusuyla MÖ 329 yılında Baktria Bölgesi'ne girmiştir. Bessos, meydan savaşı yapmaya cesaret edemeyerek Oxos Nehri'nin ötesine çekilmiş, Sogdiana yerel beyleri ve daha kuzeydeki İskitli müttefiklerinin de desteği ile gerilla savaşı yürütmeye karar vermiştir. İskender'in kararlılığını gören ve kendi bölgelerini de talan etmesini istemeyen yerel beyler Bessos'a da ihanet etmişler ve onu İskender'e teslim etmişlerdir. Buna rağmen sıranın kendilerine de geleceğini

Abstract

After being defeated at the Battle of Gaugamela in 331 BC, Darius III received news that Alexander the Great was approaching his palace in Ecbatana with his army. He retreated to the satrapy of Bactria. However, while regrouping his forces and retreating, unrest arose within his ranks, and he was ultimately betrayed and killed by his closest commander, Bessus, and his comrades. Alexander decided to pursue Bessus, the leader of this betrayal, and entered the Bactria region after him in 329 BC. Bessus, not daring to engage in a pitched battle, withdrew his forces beyond the Oxus River and decided to wage guerrilla warfare with the support of local lords from Sogdiana and his Scythian allies further north. However, the local lords, seeing Alexander's determination and unwilling to let their regions be plundered, betrayed Bessus and handed him over to Alexander. Despite this, a united front, consisting of Bactrians, Sogdians, and Scythians, was established under the leadership of Spitamenes, fearing that

düşündüklerinden Spitamenes liderliğinde Baktrialı, Sogdialı ve İskitlerden oluşan ortak bir ayaklanma cephesi kurulmuştur. İskender, MÖ 327 yılına kadar devam eden ayaklanmaları bastırmada büyük zorluklarla karşılaşmış, her ne kadar India Seferi öncesinde önemli ölçüde etkisiz hale getirilseler de bölgede tam anlamıyla bir hakimiyet ve istikrar sağlanamamıştır. Şimdiye kadar yapılan günümüzdeki modern çalışmalarda İskitlerin bu ayaklanmalar esnasında oynadıkları rolün detaylı bir şekilde açıklanmadığı görülmektedir. Bu çalışmada İskitlerin savaş taktikleri ve bazı önemli diplomatik manevralarıyla İskender ve ordusunun tam bir zafer elde edememesinde önemli bir etken olduğu görüşü savunulmaktadır.

they would soon face Alexander's wrath. Alexander faced great difficulty in suppressing these uprisings, which continued until 327 BC. Although the rebellions were largely subdued before the Indian campaign, full dominance and stability in the region were never fully achieved. It appears that the role of the Scythians during these uprisings has not been fully explored in modern studies. This study argues that the Scythians' war tactics and diplomatic maneuvers were a significant factor in preventing Alexander and his army from securing a complete victory.

Anahtar Kelimeler: İskender, İskitler, Baktria, Sogdiana, Spitamenes.

Keywords: Alexander, Scythians, Bactria, Sogdiana, Spitamenes.

Extended Abstract

Alexander the Great's eighteen-month campaigns in Bactria and, particularly, in Sogdiana between 329 and 327 BC were extremely challenging. Bactria is approximately within the borders of modern Afghanistan, while Sogdiana lies within modern Uzbekistan and parts of Tajikistan. The climatic (snowstorms, desert heat) and topographic (high mountains, deep valleys, and deserts) conditions of these regions have historically been conducive to guerrilla warfare. Only a well-commanded army with advanced logistical capabilities could wage an effective campaign in such remote and forbidding territories. Even modern superpowers like the Soviet Union (1979-1989) and the United States (2001-2021), equipped with sophisticated weaponry, were forced to withdraw after years of fighting in Afghanistan.

When Alexander pursued Bessus into the difficult terrains of Bactria and later Sogdiana in 329 BC, he faced an elusive and determined enemy. The united local warlords offered fierce resistance through guerrilla tactics. After Spitamenes and Datapharnes betrayed Bessus to Alexander, they believed the king would retreat. However, Alexander was resolute, continuing his plundering activities in the fertile valleys of Sogdiana. After capturing Maracanda (modern Samarkand), he advanced along the Jaxartes River. Here, the Macedonian army was ambushed and suffered its first major blow, with Alexander himself injured in the process.

Upon returning to Maracanda, Alexander initiated diplomatic talks with the king of the European Scythians. Before engaging the Asian Scythians in the region, he warned the European Scythians not to assist their eastern counterparts, fully aware of the extensive Scythian sphere of influence stretching from the Jaxartes to the Danube River.

To solidify his position, Alexander decided to establish the city of Alexandria Eschate on the border with the Asian Scythians (in what is today southeastern Kazakhstan), near the banks of the Jaxartes River. This city would serve as a strategic base for future operations against the mobile Scythian troops. However, the Scythians saw the city's establishment, which threatened their socio-cultural ties with both the Bactrians and Sogdians, as an attack on their freedom. Spitamenes and other local leaders, suspicious of Alexander's invitation to meet in Zariaspa (Balkh), openly revolted, forming a united front with the support of the Scythians.

In response, Alexander first captured the cities along the river valley that had supported the rebellion, including Cyropolis, massacring their men and enslaving their women and children. After each ambush or defeat inflicted by the Macedonian army, his policy of massacre grew more extreme. He eventually decided to cross the Jaxartes River and confront the Scythians.

Our two main sources, Arrian and Curtius, differ on whether Alexander engaged in peace talks with the king of the Asian Scythians and the Sacae (located in present-day Kyrgyzstan) before or after this conflict. Curtius presents a long dialogue between Alexander and an old Scythian ambassador, which may have been invented to convey a Stoic critique of Alexander's overly ambitious expansionist policies against the nomadic Scythians, master warriors of the steppes. Curtius likely exaggerated the results of this conflict in favor of the Macedonian army. Alexander ultimately had to reach a post-conflict agreement with the Scythian king, as he was unable to secure a decisive victory, and the uprisings in Sogdiana, led by Spitamenes, continued. However, the details of this agreement are not recorded.

Meanwhile, Spitamenes redirected his attacks toward urban centers such as Zariaspa. Despite reports of Alexander's agreement with the Asian Scythians, the political landscape in the region remained unstable. The steppes were vast and difficult to control, and their people, who often engaged in plundering, tended to align with whichever side seemed stronger at the moment. Spitamenes continued to employ hit-and-run tactics using mounted archers, forming alliances with the Massagetae in modern Uzbekistan and the Dahae in Turkmenistan. He successfully trapped several of Alexander's commanders, including Peithon and Attinas.

Realizing that his current tactics were ineffective, Alexander shifted to full-scale operations. He increased the size of his army, divided it into five units to apply pressure on the enemy's mobile units, and established more garrisons to cut off the rebels' connections to urban centers. Cornered, Spitamenes was forced to confront Alexander's army directly, where he began to lose. The Massagetae and Dahae, disliking open-field warfare, abandoned Spitamenes and even betrayed him by offering his head to Alexander.

Though Alexander was relieved by Spitamenes' death, resistance in Sogdiana continued. Eventually, the two remaining local warlords, who had taken refuge in nearly impregnable mountain strongholds, also surrendered. Alexander spared their lives and even married Roxane, the daughter of one of these warlords. Before embarking on his delayed Indian campaign, Alexander pursued a policy of reconciliation, giving the local lords roles in the administration and leaving behind a large Macedonian-Hellenic military force to maintain peace. Despite these efforts, uprisings, particularly among the nomadic Sacae—who resented the seizure of their animals as tribute—continued.

Giriş

“[Talih] diğer prensleri kasırğa gibi hızlı ve çabuk bir yıkımla yok etti; ama İskender’e olan nefretini, kötü niyetini daha da artırdı ve Herakles’e kendini gösterirken hâlâ amansız ve acımasız olmaya devam etti. Hangi Typhonlar ve canavar devler karşı çıkmamıştı ki ona? Silah depolarıyla, derin nehirlerle, sarp dağlarla ve büyük fillere sahip yabancı ordularla düşmanlarından hangisini güçlendirmede? İskender, sıradan erdemlerin ötesinde bir dürtüyle harekete geçen ve bilgeliği aşan bir şahsiyet olmasaydı, yalnızca Talih tarafından desteklenmiş olsaydı, [Talih] gözdesi olarak ona güvenirdi ve böylelikle kendisini bir sürü orduyu hizaya sokarak pek çok çatışmaya girme karmaşasından, haddinden fazla kuşatma ve takip zahmetinden, ayaklanan milletlerin küskünlüğünden, yabancı egemenlerin [boyunlarına vurduğu] zincirlere dayanamayan kibirli prenslerden ve Baktria, Marakanda ve Sogdiana’ya yaptığı tüm yorucu seferlerden - ki bunlar Hydra’nın biri kesilir kesilmez yeni bir kafa ortaya çıkarması gibi sürekli yeni savaşlarla sadakatsiz ve ayaklanan milletler arasında yerlerini alan asi uluslardı- kendisini kurtarabilirdi”.¹

Plutarkhos tarafından Büyük İskender’in talihi konu başlığı altında ele alınan ve Hydra’nın kesilse de sürekli çıkan kafası metaforu verilerek onun Baktria (Afganistan) ve Sogdiana’da² yürüttüğü sefer ve savaşlarının zorluklarının genel olarak tanımlandığı bu metin gerçeği yansıtmakta mıdır? İskender’in Baktria ve Sogdiana’da karşılaştığı direnç ve zorlukları konu edinen az sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda; Baktria ve özellikle Sogdiana bölgelerinde MÖ 329-327 yılları arasında yaklaşık on sekiz ay süren askeri seferlerin gerek maddi/fiziksel gerekse psikolojik etkileri açısından verdiği ağır zarar ve zorluklar göz ardı edilerek İskender’in nihayetinde hem taktiksel değişikliklerle askeri hem de yönetsel başarı elde ettiği savunulmuştur.³ Halbuki bu bakış açısının sağlam temellere

*Bu makalede orijinal metin çevirileri dışında isim ve yer adları Hellence yazılmaktadır.

¹ Plut. *mor.* 341 E-F (Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς - De Alexandri magni fortuna aut virtute).

² Güney doğu Özbekistan’da Bukhara/Buhara, Samarkand/Semerkant, Kesh (Kış/Şehr-Sebiz), Tacikistan’da ise Khodzhen (Khujand/Hucend/Hüçend/Hocent/Leninabad) kentlerini içine almaktadır.

³ Tarn, 2010; Bosworth, 1981: 37; 1995: 18; Hammond, 1997: 159; Lonsdale, 2007: 94, 152; Balasevicius, 2012: 40-41. Meselenin XX. yy.’ın ortalarından itibaren siyasi/ideolojik olarak değerlendirilmesi de dikkat çekicidir. İskender’in bu bölgelerdeki seferleri hakkında Orta Asya’da İngiliz sömürge propagandasına destek veren yazarlar olumlu, Sovyet yazarlar ise

dayanmadığı gözükmektedir. Makedonlar, bu bölgelerin zorlu kış şartları, askeri manevralar yapılmasını oldukça zorlaştıran sarp dağlık alanları ve güçlü yerel ittifakları hakkında pek fazla bilgiye sahip değillerdi.⁴ İhtiyaç duyulduğunda bu uzak bölgelere batıdaki birliklerden yapılacak takviyeler de zorlu ulaşım şartları dikkate alındığında zaman alacaktı, yüksek dağlık alanlarda ve çöllerde kurulan geçici çadır karargahlarının pek bir faydası olmayacaktı.⁵ Ayrıca bu bölgelerin konar-göçer halkları işgalci Makedon ordusunun sofistike askeri gücüne meydan okuyabilecek taktikler uygulama becerisine sahiptiler. Kesin sonucu olan meydan savaşı yerine gerilla çatışmalarına girdiklerinden Makedon ordusunu iki yıl (MÖ 329-327) boyunca pek çok geri çekilmeye ve önemli miktarda zayıyata maruz bırakmayı başarmışlardı.⁶ Bu kriterleri baz alan yakın zamandaki akademik çalışmalarda İskender'in Baktria ve Sogdiana bölgelerinde sadece kendi yarattığı problemlerden kendisini sıyrabildiği ve imparatorluğunu yönetmede gittikçe başarısız olduğu, diğer bir ifadeyle onun daha çok toprak fethi ve ganimet hırsına odaklanırken uzun vadeli istikrarın sağlanabilmesi için gereken insani ve yönetsel boyutları veya mekanizmayı göz ardı ettiği öngörülmüştür.⁷ Plutarkhos'un yukarıda alıntılıdığımız metninde de kısaca vurgulandığı üzere bu öngörüğü destekleyen günümüzdeki modern çalışmalar genelde değerlendirmelerini İskender'in Baktria ve Sogdiana'daki askeri seferleri kapsamında yapmışlardır.⁸ Meselenin bir de İskender'in bu bölgelerdeki seferleri sırasında İskitler (Skythai-Scythae), Dahalar (Daai/Daai-Dahae), Massaget (Massagetai-Massagetae), Saka (Sakai-Sacae)⁹ ile ilişkileri bağlamında analiz edilmesi ve bu alandaki boşluğun giderilmesi gerekmektedir.

Konuyla ilgili antik deliller ise Strabon'un verdiği bazı ek bilgilerle birlikte eserini Latince yazan Quintus Curtius Rufus ve Hellence yazan Nikomedialı Arrianus'un anlatımlarına dayanmaktadır. Strabon'un aktarımlarındaki bazı noktaların Curtius ve Arrianus'unkilerle çeliştiği gözükmektedir.¹⁰ Diodoros'un

olumsuz görüşler sergilemişlerdir (Vacante, 2012: 89).

⁴ Smith, 2015: 68; Vacante, 2012: 104; Tanner, 2002: 35.

⁵ Vacante, 2012: 118.

⁶ Holt, 1984: 112-139; Smith, 2015: 67; Vacante, 2012: 90, 102.

⁷ Holt, 2005: 105; 1988: 69; Smith, 2015: 64-72; Lonsdale, 2007: 93. İskender'in zalim olarak tasvir edilmesinde dengeli bir bakış açısı olması gerektiği konusunda bk. Robinson, 1952: 169-170; Briant, 2012: 86. Diğer taraftan özellikle Baktria, Sogdiana ve India seferleri sırasında Makedon ordusunun taktik değiştirerek daha fazla şiddete başvurmasının sebeplerinin analizi hakkında bk. Bosworth, 1998: 28-29. Özellikle India Seferi sırasında şiddetin aşırıya kaçması ve kesintisiz hale dönüştürülmesi konusunda bk. Rice, 2019: 129-155.

⁸ Bu konu sadece Holt (1984: 112-139; 1988: 55-69)'un doktora tezi ve tezini kitap olarak yayınladığı çalışmasında barbar direnişi başlığı altında ele alınmakta olup burada da İskitler üzerine yoğunlaşmamaktadır.

⁹ Temel kaynak yazarlarımız olan Arrianus (Hellence) ve özellikle Curtius'ta (Latince); Baktrialılar ve Sogdialılar dışındaki bölge halkları için bazen İskit ön adı da ilave edilerek bu dört farklı adın ayrı ayrı kullanıldığı görülmektedir. Çalışmamızda bu ayrım dikkate alınacak ve bunların coğrafi olarak yaşadıkları bölgeler de ayrı ayrı belirtilecektir. Arrianus ve Curtius'ta İskit adının kullanımı, bu konuda başvurmuş olabilecekleri yazarlar ve dönemin coğrafi yanlış kanılarının kabile coğrafyasında da yanlış anlamalara yol açabileceği hakkında bk. Gardiner-Garden, 1981: 213 *vd.*

¹⁰ Vacante, 2012: 90.

bu döneme ait el yazmalarında geniş bir boşluk bulunurken Plutarkhos ve Iustinus'un anlatımları İskender'in bu bölgelerdeki seferleri hakkında çok az bilgi sunmaktadır.¹¹ Temel kaynak yazarlarımız olan Curtius ve Arrianus'un anlatımlarının ise hem kronoloji hem de olayların detayları açısından birbirleriyle çeliştikleri görülmektedir. Arrianus daha önce konuyla ilgili eserler yazmış olan Ptolemaios ve Aristobulos'u kaynak olarak kullandığından aktarımlarında çarpıtmalara yol açabilecek yer yer kırılmalar olduğu ve bu sebeple Curtius'un kaynağının daha güvenilir olduğu savunulmuştur.¹² Yine bu doğrultuda Strabon, Polyainos ve Curtius'taki kısımlara kıyasla Arrianus'un Ptolemaios'tan faydalanarak Makedonyalıları gereğinden fazla öven bir geleneği takip ettiği, yaygın olarak kabul edilen anlatım geleneğindeki (Kallisthenes ve Kleitarkhos) olumsuz kısımları bilinçli olarak göz ardı ettiği de önerilmiştir.¹³ Ancak bu görüşü savunan Vacante'nin de itiraf ettiği üzere Arrianus, *Anabasis* adlı eserinin her yerinde benzer bir anlayışla hareket etmemiştir.¹⁴ Ayrıca Curtius'un konuyla ilgili aktarımlarının güvenilirliğinin de sorgulanmaya açık olduğu belirtilmiş ve yine de her iki yazarın İskender'in bu bölgelerde fetih ve yönetiminin anlatımını engelleyecek kadar birbirlerinden farklı bilgiler sunmadıkları vurgulanmıştır.¹⁵ Aslında her iki yazarın ortak noktası yer yer Makedonya başarısını abartmış olmalarıdır.¹⁶ Bu çalışmada İskender'in Baktria ve Sogdiana bölgelerindeki seferleri sırasında İskitlerle ilişkileri bağlamında bilgi veren Curtius'un metinlerinin daha abartılı ve hatta bazılarının tamamen uydurulduğu tezi ortaya konulmaktadır.

Bessos'un Yakalanması

İskender, kendi kralı III. Dareios'a ihanet ederek Baktria'ya kaçan Bessos'un da peşine düşmüştür. Bessos Baktria'dayken İskit (ὁ Σκύθης) atlı birliklerinden de destek alma çabası içine girmiştir.¹⁷ İskender, ilk olarak Arakhosia Bölgesi'ne ulaşmış ve herhangi bir direnişle karşılaşmamıştır.¹⁸ MÖ 329 yılı Mart ayı sonlarından itibaren Arakhosia, Baktria ve India bölgeleri arasındaki yolların keşişme noktası ve merkezi Kabul/Kabil Vadisi olan

¹¹ Hamilton, 1974: 18.

¹² Bosworth, 1981: 17. Arrianus tarafından MÖ 329 yazından sonraki dönemle ilgili olarak aktarılan olaylar yaygın olarak kabul edilen anlatım geleneğinden önemli derecede ayrılmaktadır. Dikkat çekici bir şekilde IV.8-IV.15 arasında konu dışına çıkılmaktadır ve MÖ 328 yılı baharının büyük kısmı boyunca "İskender'in izi kaybedilmektedir"; büyük olasılıkla MÖ 328 yılında gerçekleşen olayların çoğu MÖ 327 yılına uygulanmaktadır, dolayısıyla bu eserin kronolojik olarak kullanılmasında zorluklar bulunmaktadır (Bosworth, 1981: 33; Smith, 2015: 65).

¹³ Vacante, 2012: 119.

¹⁴ Vacante, 2012: 119 dn. 177. Arrianus, temel kaynak yazarları olarak Ptolemaios ve Aristobulos tarafından teyit edileni "tamamıyla doğru" olarak kaydedeceğini, ikisi arasında farklılık olduğunda daha güvenilir ve değerli olarak gördüğü veriyi aktaracağını, diğer yazarlardan kendisine rapor edilmeye değerli görünenleri ve tamamen inanılmaz olmayanları hikâyeler (*legomena*) olarak ekleyeceğini belirtmiş ayrıca genellikle kişisel zamir kullanarak kendisinin yaptığı herhangi bir yorum veya eklemeyi de vurgulama gereği duymuştur. Eserinde geçen konuşmaların bir kısmının ise Arrianus'un kurgusu olabileceği öngörülmektedir (Hammond, 1999: 240-241, 251-252).

¹⁵ Smith, 2015: 65.

¹⁶ Vacante, 2012: 90, 102.

¹⁷ Arr. *anab.* III.25.1-3.

¹⁸ Curt. VII.3.4.

Paropamisadai Bölgesi boyunca ilerlemeye devam etmiştir. Bu sırada Bessos tüm çabalarına rağmen yeterli sayıda asker gücü toplayamamıştır.¹⁹ O, bu sefer Oxos (Amuderya/Ceyhun) Nehri'nin de kuzeyine çekilerek Sogdiana Bölgesi'ndeki bazı soyluların ve de konar-göçer İskit halklarının desteklerini almayı ve böylelikle gerilla savaşı yürütmeyi planlamıştır.²⁰ İskender, bütün zorluklara ve ölümlere rağmen Kabil Vadisi'nden kuzeye doğru çöl boyunca ilerlemeyi başarmış ve Oxos Nehri'ne ulaşmıştır.²¹ Bessos, Sogdiana'ya geçmeden önce nehir üzerindeki deniz taşıtlarının tamamını yaktırmasına rağmen²² Makedon ordusu derilerden yapılan sallarla beş gün içinde nehri geçmeyi başarmıştır.²³ Bessos'un müttefikleri olan Sogdialı soylular Spitamenes ve Dataphernes, İskender'i Bessos'u ele geçirme konusunda kararlı gördüklerinden anlaşma yolunu tercih etmişler ve onu krala teslim etmişlerdir.²⁴

Baktria ve Sogdiana Bölgelerindeki Ayaklanmaların Başlangıcı

İskender, daha sonra Sogdiana Bölgesi'nde satraplık sarayının bulunduğu Marakanda (modern Semerkant) kentine, oradan da kuzeye doğru Iaxartes (Siriderya/Seyhun) Nehri boylarına ilerlemiştir.²⁵ Makedon ordusuna karşı ilk ciddi saldırı bu nehir boyunca gerçekleşmiştir; silahsız askerler yiyecek aramak için düzenlerini bozduklarında dağdan inen yaklaşık otuz bin Sogdialı çapulcu tarafından pusuya düşürülmüşlerdir.²⁶ Buna karşılık olarak esir Makedon askerlerinin götürüldüğü kayalık kale üssü kısa sürede kuşatılarak ele geçirilmiş, pusuyu gerçekleştirmiş olan Sogdialı askerlerden sadece yaklaşık sekiz bini hayatta kalabilmiştir.²⁷ Kalenin ele geçirilmesi esnasında yaralanan İskender Marakanda'ya gelmiş, buradayken Avrupa'nın en büyük nüfusuna sahip olduğu iddia edilen Avrupa İskitlerinden elçileri kabul etmiş ve bunlarla birlikte geriye görünürde barış görüşmelerinde gerçekte ise İskit coğrafyası, meskünlerinin sayısı, hayat tarzları ve savaşlarda

¹⁹ Arr. *anab.* III.28.8.

²⁰ Holt, 2012: 37.

²¹ Holt, 2012: 37; 1998: 16 vd.

²² Arr. *anab.* III.28.9.

²³ Arr. *anab.* III.29.6.

²⁴ Curt. VII.5.22-26, 36-43; Arr. *anab.* III.30.1-5; Smith, 2015: 65. Arrianus, Ptolemaios'a atfen onun asılları tarafından, Aristobulos'a atfen ise onun bizzat Spitamenes'in kendisi tarafından teslim edildiğini aktarmaktadır. Curtius'ta da benzer şekilde aktarılan Aristobulos'un hikayesi daha olasıdır (Bosworth, 1988: 108). Curtius ve Arrianus Bessos'un yakalanmasına kadar gelişen süreçle ilgili benzer aktarımlarda bulunmaktadır. Yalnız Curtius (VII.5.28-35), İskender'in Bessos'un peşindeyken katlettiği Brankhidai yerleşimcileri hikayesi gibi bazı ek aktarımlarda bulunmaktadır.

²⁵ Arr. *anab.* III.30.6; Holt, 2012: 47. Bu nehir antik metinlerde yanlışlıkla Tanais (Don) olarak adlandırılmaktadır (Plut. *Alex.* XLV.4: burada Orexartes <Ορεξάρτης> ismi kullanılmaktadır). Bunun sebebi Aristoteles öğretisinden kaynaklanabilir. Aristoteles (*Met.* I.13, 350 a 24-25), Iaxartes (Syr-Darya) Nehri'ni yanlışlıkla Araxes olarak adlandırmakta olup bir kolunu Avrupa Tanais (Don) Nehri'ne gönderdiğini ve bunun da Karadeniz ile bağlantılı Azov/Azak Denizi'ne döküldüğünü bildirmektedir.

²⁶ Arr. *anab.* III.30.10-11; Curt. VII.6.1-3; Rice 2014, 56; Bosworth, 1980: 379.

²⁷ Arr. *anab.* III.30.11; Rice, 2014: 56.

kullandıkları silahlar hakkında ön keşifte bulunmaları için kendi refakatçilerini de göndermiştir.²⁸

Curtius'ta bu pusuyla ilgili Arrianus'un kine benzer bir aktarımda bulunmakta olup İskender'in bacağından okla yaralandığını teyit etmektedir.²⁹ Ancak Marakanda yakınlarında ok ve mızraklarla saldıran barbarların sayısını daha az, yirmi bin olarak vermekte ve pusuya düşürülen Makedon askerlerinin çoğunun esir alındığını özellikle vurgulamaktadır.³⁰ Curtius'ta aslında bu çatışmaların anlaşma ile sona erdiği ve anlaşma teklif eden tarafın barbarlar olduğu iddia edilmektedir. Buna göre İskender'in yaralandığını tepelik alandan gören barbarlar ertesi gün Makedon karargahına elçiler göndermiştir. Elçiler tanrı gibi gördükleri İskender'in yaralanmasından duydukları üzüntüyü dile getirmişler ve hatta yaralayanı bulsalar onu teslim edebileceklerini ve kral iyileştiğinde kendi ırklarının onun korumasını kabul edeceğini bildirmişlerdir. Kral verilen sözlere inancını belirttiikten ve esir alınan askerlerini geri aldıktan sonra bu ırkın teslimiyetini kabul etmiştir.³¹ Curtius'ta İskender'i yine tanrı yerine koyan bu kısımların abartılı olarak aktarıldığı izlenimi doğmaktadır. İskender sonrasında güçlü surlara sahip Marakanda kentine geri dönmüştür ve kentin muhafazası için bin asker bırakıldıktan sonra Iaxartes Nehri boyunca komşu yerleşim yerlerinin yağmalanmasına devam edilmiştir.³² O, Marakanda da iken İskit kökenli olan ve Büyük Kyros'un ölümünden bu yana özgür yaşayan ve İskender'e boyun eğmeye hazır olan Abioi İskitleri'nin elçilik heyetini kabul etmiştir.³³ Arrianus'a kıyasla biraz daha detaya giren Curtius'ta şu yorum yapılmaktadır: "Bunlar (Abii) genellikle barbarlar arasında en adaletli olanları olarak kabul görür; kendilerini savunma dışında savaşa girmezler, özgürlüğü ölçülü ve tarafsız uyguladıklarından rütbece en aşağı olanları reislerine eşit kılmışlardır. İskender onlara nazikçe hitabette bulduktan sonra arkadaşlarından biri olan Derdas'ı Avrupa'da iskân eden İskitlerin yanına göndermiştir; Derdas onlara kralın emri olmadan Tanais Nehri'nin geçilmemesi komutunu verecektir. Aynı elçilerine ülkeyi keşfetmeleri ve aynı zamanda Bosphoros'un yukarısını iskân etmiş olan İskitleri ziyaret etmeleri görevini vermiştir".³⁴ Hem Arrianus hem de Curtius'ta belirtildiği üzere İskender bir taraftan Sogdiana Bölgesi'nde ilerlerken diğer taraftan da Avrupa İskitleri ile diyaloga girmiştir.

²⁸ Aynı zamanda Asia'da özgür olarak yaşayan Abioi (Hell.)/Abii (Lat.) İskitlerinden de elçilerin geldiği, bunların şair Homeros'un da bahsettiği üzere (Il.13.5-6) "insaoğlunun tamamı arasında en uygarları" olarak bilindikleri, özgür olmalarının büyük oranda "fakir olmalarından ve uygarlaşmış kurumları"ndan kanaklandığı vurgulanmaktadır (Arr. *anab.* IV.1.1-2). Abioi bir yerden başka yere vagonlarıyla sürekli göç halindeki özgür İskit halklarından olabilir (Strab. VII.3.2). Antik kaynaklarda tam olarak nerede yaşadıkları belirtilmemektedir. MS 380'li yıllarda yazan Ammianus Marcellinus (XXIII.6.53), onların Hazar Denizi güneyi ve güney doğu kıyılarını kapsayan Hyrkania Bölgesi'nin kuzeyinde yaşadıklarını bildirmektedir. Diğer antik kaynaklardaki referanslar ve Aiskhylos'un onları Gabioi olarak adlandırmasıyla ilgili tartışmalar için bk. Reece, 2001: 465-470. Ayrıca yaşadıkları bölgenin Arr. *anab.* IV.17.4'te geçen Gabai yerleşimi ile bağlantısı olabilir.

²⁹ Ayrıca bk. Plut. *Alex.* XLV.3.

³⁰ Curt. VII.6.1-3.

³¹ Curt. VII.6.4-8.

³² Curt. VII.6.9-10.

³³ Curt. VII.6.11.

³⁴ Curt. VII.6.12.

Asia İskit toplulukları ile de karşı karşıya geleceğinin farkında olmalıdır. Onlarla herhangi bir çatışma durumunda nüfuz alanları Balkanlara kadar uzanan Avrupa İskitleri'ni karşısına almak istememiş ve hatta onlar aracılığı ile Asialı soydaşlarıyla gerektiğinde barış görüşmelerinde bulunmayı planlamış olmalıdır.³⁵

İskender sonrasında Asia İskitleri ile karşı karşıya gelmiştir. Ulaşım elverişli Iaxartes Nehri'nin güney yakasında, İskit ve bizzat doğuya doğru günümüz Kırgızistan topraklarında Saka halklarının yaşadığı Fergana Vadisi'nin ağızını kontrol eden stratejik bir alanda hem "barbar" istilalarının önüne geçmek hem de gerek görülürse gelecekteki saldırılarında merkez üssü olarak kullanmak için Alexandria Eskhate (modern Hucend yakınlarında) adıyla görkemli bir sınır kentinin inşasına başlanmıştır.³⁶ Her ne kadar mümkün olmasa da İskender'in amacı bu kentin kurulmasıyla kontrol edilebilir, arınık bir sınır oluşturmak olmuştur.³⁷ Kent inşasının ilk aşamasında nehrin karşı yakasındaki İskitler kendilerine karşı gönderilen Makedon garnizon birliklerini yok etmişler ve daha güçlü bir direnç göstermek için yerleşimlerinin savunma sistemlerini tahkim etmeye başlamışlardır. İskitler, dış güçle büyük bir nüfusa erişme potansiyeline sahip olabilecek bu garnizon kentinin inşasını kafalarına geçirilecek bir boyunduruk olarak gördüklerinden karşı çıkmışlar, halihazırda ayaklanmış olan ve merkezi birliklerinin sayısı yedi bini bulan Baktrialı ve Sogdialılarla ittifak kurmaya karar vermişlerdir.³⁸ Aslında sadece İskitler değil en başta Baktrialılar ve Sogdialılar da aralarında yıllardır devam etmekte olan sosyo-ekonomik bağlara set çekecek ve suni bir sınır yaratacak olan bu kentin kurulmasını istememişlerdir.³⁹ Bu sırada İskender, başta Spitamanes ve Katanes olmak üzere Baktria ve Sogdia'nın soylu yerel liderlerini Baktria'nın en büyük kenti Zariaspa/Baktra (modern Balkh)'da toplantıya davet ederek İskitlerin onlarla ittifak kurmasını engellemeye çalışmıştır.⁴⁰ Başlarına bir şey geleceğinden korkan Spitamenes liderliğindeki Sogdialıların neredeyse tamamı ve bir kısım Baktrialı soylu bu davete icabet etmemiş ve Makedonlara karşı ortak ayaklanma cephesinin devam ettirilmesi yönündeki kararlılıklarını ortaya koymuşlardır.⁴¹

³⁵ Holt, 1988: 64-65.

³⁶ Arr. *anab.* IV.1.3-4; Curt. VII.6.13-14; 25-27; Iust. XII.5.12; Strab. XI.11.2, 4; Holt, 2012: 47-48; 1998, 54-55; Fraser, 2003: 35, 67, 151-153, 176. İskender'in Baktria ve Sogdialıların topraklarında on iki kent kurduğu ve isyan etmiş olan askerlerini buralara dağıttığı bildirilmektedir (Iust. XII.5.13). Baktria ve Sogdiana bölgelerindeki kentlerin konumu için bk. Harita 1.

³⁷ Holt, 1984: 114; 1988: 58. Anavatana yakın Tuna Nehri boylarında bir dereceye kadar başarılı olursa da bu bölgede kentler kurarak askeri bariyerler oluşturma stratejisinin çok da işlevsel olamayacağı konusunda bk. Smith, 2015: 66.

³⁸ Curt. VII.6.13-14; Holt, 1998: 57-58; 2012: 55; 1988: 55.

³⁹ Holt, 1988: 53. Arkeolojik buluntular İskitler ve Baktria-Sogdiana arasında aktif bir ticaretin varlığına işaret etmektedir (Smith, 2015: 66).

⁴⁰ Holt, 1984: 115.

⁴¹ Arr. *anab.* IV.1.5; Curt. VII.6.15; Holt, 2012: 48; 1988: 54; Smith, 2015: 65-66. Arrianus ve Curtius'taki (veya kaynaklarındaki) ilgili metinlerde muğlaklık sebebiyle ayaklanmanın sebeplerini ortaya koyabilmek zor gözükmektedir (Vacante, 2012: 103). İskender'in ordusunu beslemek için gereğinden fazla hayvan talep etmesinden kaynaklandığı hipotezi için bk. Bloedow, 1991: 26-30. Artabazos'un satrap olarak atanmasına tepki olarak bk. Bosworth,

İskender'in bir sonraki hedefi Iaxartes Nehri boyu ve yakın çevresinde ayaklanmaya destek veren yedi önemli stratejik kenti ele geçirmek olmuştur. Bu kentlerin çoğunun dış surları dayanıksız tuğlalarla inşa edilmiş olduğundan Makedon kuşatma taktiklerine daha fazla direnememişlerdir. Hatta saldırının gerçekleştiği ilk iki günde beş kent birden düşmüştür. Muhalif kentlerin insansızlaştırılması politikası gereği tutsak alınan erkekler katledilmiş, kadın ve çocukları ise köleleştirilmiştir; bu kentlerin en büyüğü olan Kyropolis (Tacikistan'da Kurkath/Kurkat)'te yaklaşık sekiz bin meskûn öldürülmüştür.⁴² Curtius'un kaynağı yapılan bu toplu katliamlar ve kentin yıkılması konusunda Arrianus ile hemfikirdir ancak bazı noktalarda yine detaya inmektedir. Arrianus, bu kenti savunan Memacenilerle ilgili bilgi verme gereği duymamaktadır. Curtius'ta ise; Craterus'un Kyropolis'i kuşatması karşısında - ki bu arada İskender bir diğer kenti etrafını surlarla çevirerek ele geçirmiştir - kenti savunan ve "güçlü bir ırk" olan Memacenilerin başlangıçta Makedon ordusunu surların dışında misafirperver şekilde karşılayarak teslim olma niyetlerini ortaya koydukları ancak gecenin kör karanlığında ordu karargahına saldırdıkları ve bunun üzerine İskender'in Perdicas ve Meleagrus'un destekleriyle birlikte kente saldırıya geçtiği bildirilmektedir.⁴³ Aslında başlangıçta kralın kenti kurmuş olan Büyük Kyros'a olan saygısından dolayı kentin bağışlandığı ancak meskunlarının inatçı tutumlarının İskender'in öfkelerini alevlendirdiği ve onun kent alındıktan sonra tamamen yok edilmesi emrini verdiği, bölgedeki hiçbir diğer kentin bu kadar cesur askerler tarafından savunulmadığı, hatta İskender'in kafasına çarpan bir taştan dolayı sersemlediği ve şuurunu kaybettiği buna rağmen daha fazla öfkeye kapılarak surlarda açılan bir gedikten girerek kenti ele geçirdiği ve yerle bir ettiği aktarılmaktadır.⁴⁴ Görüldüğü kadarıyla Curtius'ta Memaceni hikâyesi araya sokularak olay abartılı bir şekilde İskender lehine romantize edilmektedir. Her ne kadar cesur olsalar da kuşatmaya direnemeyen Memaceni, gece baskını düzenledikleri ve inatla direndiklerinden dolayı asıl tahrik edici suçlular olarak gösterilmektedir. Öte yandan bölgenin diğer halklarına göz dağı vermek için Kyropolis gibi yerel yerleşim yerlerinin yıkılması ve halklarının katledilmesi düşmanlığı daha da artırmış, ayaklanmaların Kuzey Sogdiana'dan Hindu Kuş dağlarına kadar hızla yayılmasına yol açmıştır.⁴⁵

İskender'in İskitlerle Savaşı ve Sonrasındaki Gelişmeler

Bu arada Asialı İskitlerden oluşan bir ordu Iaxartes Nehri'nin diğer yakasına ulaşarak Makedonlara karşı toplu bir saldırıya katılma niyetini ortaya koymuştur. Tam bu sırada Marakanda iç kalesinin Spitamenes tarafından kuşatıldığı haberleri İskender'in çadırına ulaşmıştır.⁴⁶ İskender,

1995: 17-18.

⁴² Arr. *anab.* IV.2.2-3.5; Holt, 2012: 49-50; Worthington, 2014: 223-224; Hammond, 1983: 193-194. Kyropolis ve civarındaki kentlerin alınması sırasında hepsinde *andrapodismos* (ergin erkeklerin öldürülmesi) uygulanma ihtimali yüksektir (Arr. *anab.* IV.3.1, 5; Curt. VI.6.16). Baktria ve Sogdiana'da çok az zayıf ve zaman kaybıyla sonuçlanan kısa süreli kuşatmalardan sonra dahi ciddi katliamların yapıldığı konusunda bk. Rice, 2015: 136-137.

⁴³ Curt. VII.6.16-19.

⁴⁴ Curt. VII.6.20-23.

⁴⁵ Smith, 2015: 67; Bosworth, 1988: 256.

⁴⁶ Arr. *anab.* IV.3.6; Holt, 2012: 55.

Marakanda'yı savunanları rahatlatmak için Kraliyet Muhafız Birliği'nden yaklaşık altmışını, sekiz yüz paralı atlı ve bin beş yüz paralı yaya askerini Karanos, Andronikos ve Menedemos'un komutasında bir öncü güç olarak göndermiştir; bu komutanların hepsinin Lykia kökenli, tecrübeli bir tercüman ve aracı olan Pharnukhes'in emri altında hareket etmesine karar vermiştir.⁴⁷ Kralın bu misyonun en üst komutasına bir general yerine tercüman görevlendirmiş olmasının sebebi herhangi bir çatışmaya girmeden ayaklanmacılarla konuşularak silahlarını bırakmaya ikna edilebilecekleri inancından kaynaklanabilir.⁴⁸ Ancak aşağıda açıklayacağımız üzere bu hesap tutmayacaktır.

Diğer yandan İskender'in yerel savaş koşullarından dolayı Alexandria Eskhate kentinin inşasını bir süreliğine ertelemek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır.⁴⁹ Sonrasında kafasında planladığı kentin inşasına yeniden başlayarak surlarını yirmi günde tamamlamış, "Hellen paralı askerlerinin bazısını, kentin bir parçası olmaya gönüllü olan komşu barbarlardan her kim olursa ve aynı zamanda Makedon ordusunda aktif hizmeti sona eren bazı Makedonyalıları oraya yerleştirmiştir".⁵⁰ Kentin kuruluşunu uzaktan izleyen İskitler (oi Σκῦθοι) nehir kenarını terk etmemişlerdir. "Barbarların geleneğinde" olduğu üzere nehre oklar fırlatarak İskender'e ve ordusuna karşı kışkırtıcı hakaretlerde bulunmaya devam etmişlerdir; hatta ona İskitlerle asla baş edemeyeceğine ve kendileriyle "Asia'nın diğer barbarları arasındaki farkı" tecrübe edeceğine dair ikazda bulunmuşlardır. İskender bu tahriklere kapılarak nehri geçmeye ve saldırmaya karar vermiştir.⁵¹ Nehrin geçilmesi için deriden salları hazırlanmıştır. Ancak tam bu sırada kutsal işaretlerin lehte olmadığı bilgisi kendisine iletilmiştir. Bir an önce harekete geçme konusunda sabırsız olsa da düşmanın tahrikleri arasında bir süreliğine inzivaya çekilmiştir. Nehrin geçilmesine yönelik işaretlerin okunması için yeniden adak adanması talimatını verdiğinde, kâhin Aristandros özellikle kralın şansına ve sağlığına yönelik işaretlerin iyi olmadığını tekrardan kendisine iletmıştır. Yine

⁴⁷ Arr. *anab.* IV.3.7; Holt, 2012: 55. Curtius'ta (VII.6.24) birlik komutanı olarak sadece Menedemos karakteri üzerine odaklanılmaktadır; Menedemos, meskunları ayaklanmaya karşı çıksa da Marakanda'nın iç kalesini ele geçiren ve kendisini kaleye kapatan Spitamenes'e karşı üç bin piyade ve sekiz yüz süvari askerle gönderilmiştir.

⁴⁸ Smith, 2015: 67.

⁴⁹ Holt, 1984: 114.

⁵⁰ Arr. *anab.* IV.4.1; Holt, 2012: 56. Curtius (VII.6.25-27), kentin 60 *stadia* uzunluğunda planlanan surlarının on yedi günde hızla tamamlandığını ve Alexandria olarak adlandırıldığını, buraya özgür bıraktığı tutsakları yerleştirdiğini ve eserinin kaleme alındığı dönemdeki yerleşimcilerinin dahi İskender'in bu hatırasını unutmadıklarını bildirmektedir. Iustinus (XII.5.12), Kyros tarafından kurulan üç kentin meskunlarının buraya yerleştirildiğini aktarmaktadır. Kentte zorla yerleştirildiklerinden rahatsız olan yerleşimciler bulunmaktaydı. Alexandria'nın en ücra köşelerinde geride bırakılan tecrübeli askerler için yerleşimci olmak değersizdi, Makedonya'ya geri dönmeleri ihtimali de imkansız görünüyordu (Huerta, 1996: 59-60).

⁵¹ İskitlere karşı düşmanlık için birkaç sebep sunulmaktadır; yerleşik hayat ve uygarlaşmış kültürlerle karşı düşman olmaları, hareketli topluluklar olduklarından istila manevralarını kontrol altında tutmak, Baktria ve Sogdiana'nın yerel liderleri ile yakından iş birliği yapmalarını engellemek (Holt, 1984: 115-116; 1988: 56-57). Ancak hem Curtius (VII.8.8-30) hem de Arrianus'da (*anab.* IV.17.5) İskit konar-göçerleri hakkında negatif tanımlamalar yapıldığı iddia edilse de (Holt, 1984: 115, dn. 12), satır aralarından bunun genel bir kanaat oluşturamayacağı gözükmektedir.

de İskender “gerçekte Asia’nın tamamının fatihi olarak” “İskitler tarafından alaya alınmaktansa” Büyük Dareios gibi onlarla yüzleşmeye karar vermiştir. Bu arada Aristandros’un kehanet işaretlerini İskender’in işitmek istediği şekilde yeniden yorumlamayı reddettiği iddia edilmektedir.⁵² Aslında İskitlerin askeri gücünün kabul edilerek İskender’e karşı uyarıların daha çok kehanetler üzerinden yapıldığı görülmektedir. Aşağıda da açıklayacağımız üzere Curtius’ta ise tam tersine net ifadelerle Aristandros’un nihayetinde İskender’in sınırın geçilmesi talebine olur verdiği belirtilmektedir. Öncesinde, Alexandria Eskhate kentinin kuruluşu sırasındaki gelişmelere ise şöyle değinilmektedir:

“Ancak yönetim alanı o zamanda Tanais⁵³ Nehri’nin ötesine genişlemiş olan İskit hükümdarı [*rex Scytharum*], Macedonların nehrin kenarında kurmuş oldukları bu kentin boyunlarına geçirilmiş bir boynuz olduğunu düşünerek ismi Carthasis olan kardeşini büyük bir askeri güçle kenti yıkması ve Macedon güçlerini nehirden uzaklaştırması için gönderdi. Tanais [Nehri], Bactriani’yi sözde Avrupa İskitlerinden ayırmaktadır ve de aynı zamanda Asia ile Avrupa arasında sınırdır. Ancak Thracia’nın çok uzağında yer almayan İskit ırkının [yaşam alanı] doğudan kuzeye doğru uzanmaktadır ve bazılarının inandığı gibi Sarmatae’nin komşusu olmayıp onların bir kısmını oluşturmaktadırlar. Ayrıca Danube [Tuna]’nin ötesinde dosdoğru devam eden ormanlık alanda yaşamaktadırlar ve Asia’nın en ucunda [Bactriani’nin başkenti] Bactra’ya kadar sınırları uzanmaktadır. Kuzeye daha yakın olan alanları iskân edinmektedirler ve sonrasında yoğun ormanlar ve çölden çorak alanlara rastlanmaktadır...”.⁵⁴

Bu metinde; İskit topluluklarının yaşam alanlarının Thrakia içlerine kadar yayıldığı belirtilmekte, aralarında ittifak olan Asia ve Avrupa İskitlerinin ayrı ayrı kralları olduğu ima edilmekte ve her ikisinin egemenlik alanı arasında sınırı oluşturan Iaxartes Nehri’nin yukarı yakasında (günümüz Kazakistan topraklarında) yaşayan Asia İskitlerinin tek bir hükümdarın yönetimi altında birleştikleri bildirilmektedir. Genelde konar-göçer, dağınık ve özgür bir yaşam süren Asia İskit halk topluluklarının tek bir devlet mekanizmasına sahip olduklarına dair bu bilgi önemlidir. İskit hükümdarı Alexandria Eskhate kentinin kurulmasını devlete karşı ciddi bir tehdit olarak görmüş ve bunu engellemek için de kardeşi Karthasis’i büyük bir ordu ile göndermiştir. Ancak ilgili hükümdarın ne ismi verilmekte ne de tam olarak nerede iskân ettiğinden bahsedilmektedir. Daha önceki İskit tarihine baktığımızda İskit krallarının kardeşleri ile bölüşerek ülkeyi yönettikleri bilinmektedir.⁵⁵ Bu dikkate alındığında İskit hükümdarının İskender’e karşı kardeşini gönderdiği bilgisi doğruyu yansıtabilir. Aşağıda açıklayacağımız üzere Arrianus’un kaynağında da bir İskit hükümdarından bahsedilmiştir.⁵⁶

⁵² Arr. *anab.* IV.4.2-3.

⁵³ Bk. 25 dn.

⁵⁴ Curt. VII.7.1-4.

⁵⁵ Demir, 2020: 197-198, 205.

⁵⁶ Pers özel adlarının transkripsiyonunda göçüşmelerin sıklığı dikkate alındığında bu karakterin adı Kartakes’ten Kartasis’e türemiş, belki de bu yazarın ya da daha sonraki el yazması geleneğinin bir hatasının sonucu olarak bu şekilde yazılmış olabilir (Ballesteros-Pastor, 2015: 96).

İskender, bu gelişmeler üzerine Kyropolis kuşatmasında aldığı yarası iyileşme gösterir göstermez bir toplantı düzenlemeye karar vermiştir. Bu toplantıya Hephaestion, Krateros ve Erigyios katılmıştır. Bütün olumsuzluklar bir araya geldiğinden kralın toplantı sırasında endişeye kapıldığı ima edilmektedir; Baktrialılar ayaklanmış, İskitler de onu savaşa tahrik etmektedirler, kendisi diz üstünde duramamakta, atına binememekte ve askerlerine talimat verememektedir.⁵⁷ Bu durum karşısında Aristandros çağrılarak “olaylarının sonucu” hakkında kendisinden kehanette bulunması istenmiştir. Bu arada İskender arkadaşlarıyla çadırındaki toplantısına devam etmiş, savaşta zorunlulukların ince hesap yapmayı kenarda bırakmayı gerektirdiğini ve güçlü bir düşman karşısında şanslarının tehlikeye girdiğini vurgulama gereği duymuştur. İskender'in ağzından İskit tehdidinin ciddiyeti ve sınırın/nehirin geçilmesinin tehlikeli olduğu konusunda daha net ifadeler kullanılmaktadır, çünkü onun kafasında İskitler sadece Asia'da değil Avrupa'da Balkanlara kadar uzanan alanları da kontrol eden büyük bir güce sahiptirler.⁵⁸ Diğer deyimle Asia İskitlerinin yenilgiye uğratılması onların boyunduruk altına alınacağı anlamına gelmez, çünkü onlar Batı'da Thrakia'ya kadar uzanan geniş bir alandan siyasi destek alabilirler. Üstelik şimdilik sadece öncü birliklerini göndermişlerdir. Bu birlikler yenilse bile arkası gelecektir ve onlarla baş etmek neredeyse imkânsız hale gelecektir. Ancak savaşmamak da çıkar yol değildir, en azından geçici olarak da olsa İskitlerin bu cüretkârlığına karşı koymak gerekmektedir. Dolayısıyla, İskender'in sonuçsuz kalacağını bilse de İskitlere karşı en azından bir saldırı gerçekleştirilmesi planını mantıklı bulduğu görülmektedir.

Kralı bu kadar aceleci bir plandan caydırmaya çalışanların, saldırıya geçilmesinden korku ve kaygı duyanların olduğuna da vurgu yapılmaktadır. Erigyios, Aristandros'un bildiriyle “tanrıların bile onun planına karşı çıktığını ve eğer nehri geçerse onu büyük bir tehlikenin beklediğini” kralın yüzüne söylemiştir.⁵⁹ Bu gelişme üzerine İskender kendisine önceden haber verilmesi gereken kehaneti niçin başkasına bildirdiği konusunda Aristandros'u sorguya çekmiş, onu gerçekten ne yapılması gerektiği konusunda yeniden zorlamış ve kâhin nihayetinde nehrin geçilmesiyle ilgili bütün işaretlerin lehte olduğu kanaatine varmıştır.⁶⁰ Ancak tam bu sırada İskender'in Marakanda'ya göndermiş olduğu destek güçlerinin Spitamenes'in ordusu ile birlikte hareket eden “Dahae” atlı birlikleri tarafından önden ve arkadan kuşatılarak pusuya düşürüldüğü ve onurlu bir şekilde savaşmalarına rağmen Menedemos da

⁵⁷ Curt. VII.7.5-7.

⁵⁸ Curt. VII.7.11-17. İskender, Iaxartes Nehri'ni geçtiğinde Karadeniz etrafında yaşayan İskitlerle karşılaşacağını ve yukarıda belirttiğimiz üzere Iaxartes Nehri'nin Don Nehri olduğunu zannetmiştir. Bu kapsamda aşağıda belirtileceği üzere Gürcistan'a komşu Khorasmia (Harezm) hükümdarı Pharasmanes bir ittifakla Aral ve Azov denizleri arasındaki bölgeyi fethetme teklifinde bulunmuştur. Ancak İskender bu teklifi nazikçe reddetmiş ve Hellas'a geri döndüğünde deniz ve kara güçleriyle Karadeniz'e bir sefer düzenleyeceği cevabını vermiştir (Arr. *anab.* IV.15.4-6; Robinson, 1957: 335-336).

⁵⁹ Curt. VII.7.18-22.

⁶⁰ Curt. VII.7.23-29.

dâhil komutanların tamamının katledildiği haberi alınmıştır.⁶¹ Spitamenes ve müttelikleri, bu zaferlerinden sonra da sürekli hareket halinde kalmışlardır ve böylelikle Makedon istilası karşısında beklenmedik ve genellikle başarılı saldırılar gerçekleştirmişlerdir.⁶²

İskender, bu mağlubiyetten dolayı karamsarlığa kapılmasına rağmen düşman sayısını da gözlemleyerek tüm gece boyunca planlarını gözden geçirmiş ve yaralı olmasına rağmen zırhıyla birlikte çadırından çıkmıştır; saldırıya geçilmesi konusunda askerlerine güven vermiş, üç gün içinde hazırlanan yaklaşık on iki bin adet salla süvarilerin ve *phalanxes* birliklerinin taşınması, daha hafif silahlı birliklerin ise şişirilmiş derilerden destek alıp yüzerek nehri geçmeleri talimatlarını vermiştir.⁶³

Curtius'ta tam bu noktada, saldırıya geçilmeden önce özellikle sınırın geçilerek savaşın yapılmasının gereksizliğine vurgu yapan bir diyalog metni kugulanarak araya sıkıştırılmaktadır.⁶⁴ Arrianus ise, İskitlerle çatışma öncesinde herhangi bir barış görüşmesinden veya yaşlı İskitli ile gerçekleştiği iddia edilen böylesine bir diyalogdan bahsetmemektedir. Büyük olasılıkla uydurulmuş olan bu diyalog metninde; İskender'in İskitlere karşı sınırlarını gereksizce genişletme hırsına dair örneklem üzerinden genel ve Roma Dönemi'ne de sirayet eden stoacı bir siyaset felsefesi dersi verilmektedir.⁶⁵ Sözde diyalog metnindeki uyarılara rağmen İskender saldırı konusunda ısrarcı olmuştur. Kralın İskit diyalog metninde verilen tavsiyeleri "aceleci ve cüretkâr" bir davranışta bulunmamak için dikkate alacağı ve buna rağmen saldırı emri verdiği aktarılmaktadır.⁶⁶ Aslında bu aktarım çelişki içermektedir, çünkü İskender bir taraftan görüştüğü iddia edilen İskitli elçinin sınırın geçilmemesi ve barış yapılmasıyla ilgili tavsiyelerini dinleyeceğini söylerken diğer taraftan da saldırıyı gerçekleştirmektedir. Daha önce Oxos Nehri üzerinden geçişte olduğu gibi beş günlük süreleri yoktur; düşman karşı tarafta beklediğinden hızla ve daha korunaklı bir şekilde nehrin geçilmesi gerekmektedir. Nehirden geçilmesi için güçlü askeri birlikler ve hatta atları taşıyabilecek kapasitede, özel mürettebatla yönetilen, daha büyük ve uzun gövdeye sahip sallar ve bunlara bağlı yüzen araçlar inşa edilmiştir;⁶⁷ nehir bu şekilde oluşturulan filolarla geçilirken İskitlerin çok sayıdaki ok saldırılarından korunmak için kalkanlarla düzen alınmış, buna rağmen neredeyse delinmeyen kalkan kalmamıştır.⁶⁸ Nehirden geçerken kararsızlık ve endişeden dolayı rotadan

⁶¹ Curt. VII.7.30-34; Rice, 2014: 50. İskender daha sonra askerlerinin pusuya düşürüldükleri tepelik alanı ziyaret ederek adaklar adayacaktır (Curt.VII.9.21). Arrianus ise böyle bir olaya değinmemektedir.

⁶² Rice, 2015: 134.

⁶³ Curt. VII.8.1-7.

⁶⁴ Curt. VII.8.8-30.

⁶⁵ Diyalog metninin uydurulduğuna dair en son tartışmalar ve referanslar için bk. Ballesteros-Pastor 2015, 91-110. Curtius'un bu İskit diyalog metnini, İskender'in eğitimi üzerine yazdığı eseri günümüze kadar ulaşmayan, kralın seferine katılmış olan Hellen tarih yazarı ve kinik felsefeci Onesikritos'tan alıntılanmış olma ihtimali bulunmaktadır. Onesikritos pek çok öyküyü yanlışlıklarıyla birlikte eserinde karıştırdığından antik yazarlar onun güvenilirliğine yönelik şüphelerini dile getirmişlerdir (Atkinson, 1971: 66).

⁶⁶ Curt. VII.9.1-2.

⁶⁷ Holt, 2005: 55-56.

⁶⁸ Curt. VII.9.3-4.

sapmalar olmuş, karşı tarafta İskit süvari birlikleri beklediğinden mızraklarla saldırı girişimlerinde bulunulmuş, İskit atlıları geri çekildiğinde karşı kıyıya ayak basılabilmıştır.⁶⁹ Öncelikle atlarını dizginleyen bölüğün süvarileri İskitlerin hattını aşmıştır; bu arada geride kalanlar kendilerini savaşa hazırlamaya başlamış ve kralın yaralı olmasına rağmen çatışmaya katılması cesaretle saldırmalarının önünü açmıştır.⁷⁰ Düşman bu saldırılar karşısında kaçışa geçmiş ve kral yaralı vücuduna rağmen seksen *stadia* boyunca onları takip etmeye devam etmiştir.⁷¹ Ancak o da sonunda dayanamamış ve askerlerine sonuna kadar peşlerinden gitmeleri emrini vermiştir, bu arada kendisi zihinsel gücünü tükettiğinden karargahına geri dönmek zorunda kalmıştır.⁷² Takipteki birlikleri Bakkhos Baba'nın da sınırlarını geçmişler ancak gece yarısı kampa geri dönebilmişlerdir, öfkelerinden birçok İskitli esiri öldürmüşler, geri kalan çoğunu esir almışlar ve sonuçta bin sekiz yüz İskit atlısını püskürmüşlerdir. Makedonlardan ise altmış atlı ve yaklaşık yüz kadar yaya askeri ölmüş; bin asker de yaralanmıştır.⁷³

Daha net ifadeler içeren Arrianus'un kaynağına göre ise; deriden şamandıralar nehirden geçiş için hazır hale getirilir getirilmez ve ordu kıyıda tamamen silahlı olarak sıraya girer girmez, bir işaretle mancınıklardan diğer kıyıda devriye gezen İskit atlıları üzerine silahlar ateşlenmeye başlamıştır. Menzile giren İskit süvarilerinden en cesur ve önde olanları öldürülmüş ve diğerleri nehrin kıyısından belli bir mesafeye kadar geri çekilmişlerdir. İskender, bunun üzerine topyekün bir saldırıyla nehrin geçilmesi emrini vermiştir. Karşı kıyıya ilk önce çıkardığı okçularının ve sapancılarının atışları sayesinde İskit atlılarının yaya *phalanxes* birliklerine karşı saldırılarını engellemeyi başarmıştır. Ordunun tamamı karşı kıyıda toplandığında bir paralı atlı ve dört mızraklı yaya birliği ile yeniden saldırı başlatılmıştır. Ancak İskit atlıları sayısal üstünlükleriyle Makedon birliklerinin etrafında daireler çizip istedikleri gibi oklarıyla atış yapabilmişler ve herhangi bir karşı eylemden kolayca kaçabilmişlerdir. İskender daha sonra okçularını, Agrianialıları ve Balakros komutasındaki diğer hafif birlikleri atlı birliklerinin arasına karıştırmış ve Kraliyet Muhafız Birliği'nden üç birim, atlı ciritçilerinin tamamı ve geri kalan atlılarıyla tek sıra halinde cesurca hücumla geçmiştir. Makedon atlı birliklerinin arasına karışan hafif yaya birlikleri, İskit atlılarının tehlikesizce dönerek manevra yapabilme yeteneklerini engelleyebilmiştir. Bunun sonucunda İskit birliklerinin büyük bir bozguna uğratıldığı iddia edilmektedir; komutan Satrakes da dahil olmak üzere yaklaşık bini ölmüş ve yüz ellisi esir alınmıştır. Kaçanların da peşine düşülmüştür, kovalamaca aşırı sıcakta hızlı ve yorucu olduğundan ordunun tamamı susuz düşmüştür. İskender'in içtiği su da kirli olduğundan ishal krizi (dizanteri) geçirmeye başlamıştır. Bu nedenle İskitlerin takibi sekteye uğramıştır. Arrianus bu noktada İskender hastalanmasaydı kaçanların tamamının öldürülebileceği

⁶⁹ Curt. VII.9.5-9.

⁷⁰ Curt. VII.9.10-12.

⁷¹ Curt. VII.9.13.

⁷² Curt. VII.9.14.

⁷³ Curt. VII.9.15-16.

iddiasında bulunmaktadır ve Aristandros'un kehanetinin gerçekleşerek kralın sağlığının kritik duruma düştüğü bildirilmektedir.⁷⁴

Curtius'ta, Arrianus tarafından belirtilse de, İskitlerin çevirme taktikleri sayesinde başlangıçta elde ettikleri başarıya değinilme gereği duyulmamıştır. İskit ordusunda tam rakam verilmeden "pek çok", İskender'in ordusunda ise az sayıda zayıat rakamı verilerek Makedonlar açısından önemli bir zafer kazanıldığı izlenimi verilmektedir.⁷⁵ Hatta Asia'nın büyük kısmının ayaklandığı zamana denk gelen böylesine bir zaferle Asia'nın tamamının boyunduruk altına alındığı iddia edilmektedir; yenilmez olduklarına inanılan İskitler (*invictos Scythas esse crediderant*) Makedonların silahlarıyla boy ölçüşemeyeceklerini itiraf etmişlerdir.⁷⁶

İskitlerle Çatışma Sonrası Gelişmeler

İskitlere karşı girişilen bu doğrudan çatışma sonrasında Sakalar teslim olacaklarına dair söz vermek için elçiler göndermiştir, çünkü onların kralın bütün esirleri fidye almadan geri göndererek gösterdiği merhametten fazlasıyla etkilendikleri iddia edilmektedir. Saka elçileri nezaketle kabul edilmiş ve geri dönerlerken onların yanına topraklarını keşfetmesi için çok genç ve feminen tavırlarıyla bilinen Euxenippos verilmiştir.⁷⁷ Ancak Curtius'ta Makedon askerlerinin öfkelerinden dolayı pek çok esiri öldürdükleri bildirildikten hemen sonra İskender'in merhametinden bahsedilmesi çelişki içermektedir. Bu durumda Sakaların "teslim olmak için" elçiler gönderdikleri iddiası tartışmaya açıktır. Aşağıda belirtileceği üzere Sakalarla daha sonrada çatışmaların gerçekleştiğine dair ibareler bulunmaktadır.

Curtius'ta geçen övgülere ve İskitlere karşı büyük bir zafer kazanıldığı iddialarına rağmen İskender'in Sogdiana veya Skythia'daki ayaklanmalara karşı çok fazla bir başarı elde edemediği görülmektedir. Asia'nın pasifize edildiği iddiasının tam tersine Sogdialıların ayaklanmaya verdikleri destek engellenememiştir.⁷⁸ Kral, Iaxartes Nehri'ni geçerek İskit topraklarına girse de kısa sürede geri çekilmek zorunda kalmıştır. Afaki olarak sadece bin sekiz yüz İskit atlısının geri püskürtüldüğü belirtildiğinden tamamının yok edilemeyecek kaçıkları ortadadır. Başarısızlığın bahanesi olarak da halihazırda yaralı olan İskender'in içtiği sudan dolayı ishal olması gibi sebepler sıralanmaktadır. Ancak İskender'in kendisi de dağa veya çöle kaçan ve gerektiğinde vur kaç taktikleriyle düşmanlarını pusuya düşüren İskit birliklerinin yakalanamayacağını farkında olmalıdır. Diğer yandan Curtius'ta İskit değil de muhtemelen Fergana Vadisi'nin doğusunda yaşayan ve İskender'in zaferini

⁷⁴ Arr. *anab.* IV.4.4-9; Holt 2006, 56. Plutarkhos (*Alex.* XLV.4), sadece İskender'in İskitleri bozguna uğrattığını ve kaçanları yirmi kilometre kadar takip ettiğini ancak ishal krizi geçirdiğinden takibi bıraktığını aktarmaktadır.

⁷⁵ Baktria ve Sogdiana'daki ayaklanmaların bastırılması esnasında sadece savaş değil soğuk ve kıtlık gibi sebeplerle yaklaşık yedi bin Makedon askerinin öldüğü ve bu rakamın o zamana kadarki seferlerde ölenlerin çok ötesinde olduğu tahmin edilmektedir (Smith, 2015: 68; Vacante, 2012: 106).

⁷⁶ Curt. VII.9.17.

⁷⁷ Curt. VII.9.18-19.

⁷⁸ Holt 1998, 59. Bu iddia (Curt. VII.9.17; Romm, 1992: 83-94) ile çelişki içeren Curtius'un diğer açıklamaları için bk. Curt. VI.2.12-14; VII.7.12-14.

duyan “Sacaе” ile yapılan antlaşmadan bahsedilmektedir. İskit yerine Sakalarla barış antlaşması yapılmasının öne çıkarılmasının sebebi yukarıda bahsedilen kurgulanmış İskit diyalog metninin araya sokulmak istenmesinden kaynaklanabilir. Diyalog metninde aslında krala sınırı oluşturan Iaxartes Nehri'ni geçerek kibirli ve gereksiz yere İskitlere saldırmaması yönünde uyarıda bulunmaktadır. İskit yerine Sakalarla yapıldığı iddia edilen anlaşma öne çıkarılarak kralın İskitlere karşı kesin bir zafer kazanamamış olmasının gölgede bırakılması amaçlanmış olabilir.

Arrianus ise çatışma sonrası Saka değil de “İskit” hükümdarı ile bir anlaşma yapıldığını şu ifadelerle dile getirmektedir:

“Çok geçmeden İskit hükümdarından İskender'e elçiler geldi. [Bunların] görevleri son olayın İskit halkının ortak bir eylemi değil yağma için dışarı çıkan korsanların işi olduğu savunmasını yapmak ve aynı zamanda krallarının kendisinden istenileni yapmaya istekli olduğu konusunda İskender'e güvence vermek olacaktı. İskender bu ikilemi gördüğünde krala nazik bir yanıt gönderdi: ona inanmamak ve bunun yerine cezai işlem yapmak şanına zarar verebilirdi, harekete geçmek için de doğru bir zaman değildi”.⁷⁹

Bu metindeki son cümlede İskender'in İskit hükümdarının antlaşma teklifine karşılık vermemesinin şanına zarar verebileceğine ve zaten şartların zor olduğuna vurgu yapılmaktadır. Curtius'un aksine, büyük bir ordunun kasıtlı olarak gönderilmediği, kontrol dışı hareket eden çapulcu grupların saldırıyı gerçekleştirdiği İskit hükümdarının ağzından dile getirilmekte ve bu konuda özür dilenmektedir.⁸⁰ Bu cümlelerle barış teklifinin İskit hükümdarından geldiği izlenimi doğmaktadır. İskender'in ise sadece barış teklifine olumlu yanıt verdiği belirtilmekte olup eğer gerçekleştiyse nihai barış şartlarının neler olduğunun detayına inilmemektedir. Bu sebeple kesin bir anlaşma yerine karşılıklı güvenceler verilerek durumun geçiştirilme ihtimali dikkate alınmalıdır. Eğer burada belirtildiği gibi İskender'in ordusu küçük bir İskit birliğini yenilgiye uğrattıysa Curtius'ta iddia edilen muhteşem bir zaferden söz etmek de mümkün değildir.

İskender, bu gelişmelerden sonra büyük olasılıkla durumun ciddiyetine varmış, sınırı geçerek İskitlerin veya Sakaların üzerine gitmektense hedefini daha güneyde saldırılarına devam etmekte olan ayaklanmanın baş lideri Spitamenes'e çevirmiştir.⁸¹ İskitlere ve Sakalara güvence verildiği sırada Marakanda'yı savunan Makedon birlikleri karşı bir saldırı ile düşmanı bir süreliğine geri püskürtmeyi başarmıştır. Spitamenes, Makedon destek birliklerinin gönderildiği haberini de aldığı kalenin kuşatmasını bırakarak Sogdiana'nın kuzey kesimlerine geri çekilmiştir. Pharnukes ve diğer komutanlar onun peşinden gitme konusunda azim ve kararlılıkla hareket etmişlerdir. Ancak “onlar konar-göçer İskitlerin muhalefetiyle de karşılaşacaklarını hesaba katmamışlardı” cümlesi⁸² yukarıda belirttiğimiz

⁷⁹ Arr. *anab.* IV.5.1.

⁸⁰ İskit coğrafyasında yerel baronlar ve nüfuzlu aileler de olduğu bildirilmektedir (Arr. *anab.* IV.15.3).

⁸¹ Huerta, 1996: 60.

⁸² Arr. *anab.* IV.5.3.

anlaşmalara rağmen İskitlerden hala kontrol edilemeyen grupların olduğunun bir göstergesidir. Spitamenes, kendi birliklerine yeni katılan altı yüz İskit atlısıyla birlikte karşılık verme cesareti göstermiştir. Kuvvetlerini gerekirse kaçmaya müsait İskit çölünün yakınındaki düz bir alanda toplamış ve sabırla beklemeye başlamıştır. Bu arada İskit atlı birlikleri içeri ve dışarı doğru daireler çizerek Makedon *phalanxesine* oklarını göndermeye başlamışlardır. Makedon atlı birlikleri ise aralıksız yolculuk ve atlarının yem eksikliği nedeniyle zayıf düşmüş durumdadır. Makedon ordusu pek çok askerinin oklarla yaralanması ve bazılarının ölmesi sonucu yaya birliklerini kare formasyonuna sokarak Polytimetos (Zeravşan/Zeravshan) Nehri'ne ve yakınındaki ormanlık alana doğru geri çekilmiştir.⁸³ Bu arada Karanos kendi inisiyatifi ile atlı birliklerinin güvenliğini sağlayacağı umuduyla nehri geçmeye çalışmış ve yayalar da onu takip etmiştir. Ancak takipteki İskit okçu birlikleri nehirden geçişleri sırasında onları sıkıştırıp paniğe sürüklenmelerine yol açmış ve kurtulma çabası içine girenler panikle nehirden küçük bir adacığa sığınmışlardır. İskitler ve Spitamenes'in atlı birlikleri bu adacığı kışatmışlar ve hepsini tek tek öldürmüşlerdir; çok az sayıdaki esir alınanları dahi katledilmiştir.⁸⁴ Bu pusu, Makedon ordusunun ağır silahları olmadan İskit kışatma taktiklerine karşı koyamadığının delili olarak durmaktadır.⁸⁵

Arrianus, muhtemelen gerçekten ne olduğunu okuyucunun anlayışına bırakmak için bu olayla ilgili kullandığı kaynakların farklı anlatımlar sunduğunu açıklamaktadır.⁸⁶ Aristobulos'a atıfta bulunularak Makedon askeri gücünün çoğunun özel bir çalılık/ağaçlık alanda gizlenen İskitlerin pusuyla yok edildiği hakkında farklı bir anlatımın varlığından söz edilmektedir. Bu anlatıma göre İskit güçleri zaferin kazanılmasında önemli rol oynamışlardır ki, bu da daha önceden İskit gruplarının tamamıyla kesin bir anlaşma yapılmadığına işaret etmektedir. Ayrıca Pharnukhes'e, "barbarlarla" diyalog kurabilecek tecrübeye sahip olsa da bu birliğin en üst komutanlığı görevinin verilmiş olması tartışma konusu olmuştur. Alt rütbesindekiler gibi askeri tecrübeye sahip olmadığından onlar lehine komutanlıktan istifa etmeyi teklif etmiştir. Emri altındaki Andromakhos, Karanos ve Menedemos, kısmen İskender'in emirlerine aykırı olarak kendi inisiyatiflerini kullanıyormuş gibi görünmekten kaçınmak ve kısmen de bu kritik anda olası bir felakete bireysel olarak dahil olmak istemediklerinden komutayı almak istememişlerdir - böylelikle gidişatın kötü yönetilmesinden kişisel olarak sorumlu tutulmayacaklardır. Yine Aristobulos'a atıfta bulunularak, barbarların Makedon birliklerinin neredeyse tamamını yok ettiği -yalnızca kırk atlı ve üç yüz yayanın hayatta kalabildiği- bu saldırıyı ordu kademesindeki karışıklık ve kaos sırasında gerçekleştirdikleri bildirilmektedir.⁸⁷ Muhtemelen başlarına bir tercümanın verilmesinden dolayı komuta kademesindeki anlaşmazlık liderliğin düşmesine sebebiyet vermiş ve bu durum da peşlerinden kedi fare kovalamacası yapan Spitamenes birlikleri karşısında Makedon birliklerinin

⁸³ Arr. *anab.* IV.5.2-6.

⁸⁴ Arr. *anab.* IV.5.7-9.

⁸⁵ Rice, 2015: 135-136.

⁸⁶ Kıyımdan kurtularak çeşitli yönlerde kaçmayı başarabilen Hellen ve Makedon askerler şaşkınlık içindeki krallarına karmaşık ve tezat içeren raporlar iletmiş olabilir (Holt, 2006: 58).

⁸⁷ Arr. *anab.* IV.6.1-2

dağılmasına ve tek tek avlanmalarına yol açmıştır. Burada vurgulanması gereken asıl nokta İskender'in birliğin komutasına tecrübeli bir tercümanı görevlendirmiş olmasıdır. Yukarıda bahsettiğimiz üzere, İskender muhtemelen İskitler veya Sakalarla önceden yaptığı anlaşmalara benzer bir görüşme sürecini devam ettirmek istemiş ancak Spitamenes ve kendisine bağlı İskit atlı birlikleri aksi yönde bir tavır göstermeyi tercih etmiş olabilirler.

Yukarıda da kısaca değinildiği üzere Curtius'ta sadece Menedemos karakteri üzerine odaklanılarak bu karakter romantize edilmekte ve kasıtlı olarak bu pusunun İskender nehri geçerek İskitlere saldırmadan önce gerçekleştiği izlenimi verilmektedir. Menedemos üç bin yaya ve sekiz yüz atlıyla kendisini Marakanda iç kalesine kapatan Spitamenes'e karşı gönderilmiştir.⁸⁸ Ancak Spitamenes destek birliklerinin geldiğini haber alır almaz geri çekilme taktiğini uygulamış ve Makedon birliklerinin arkasından geleceğini düşünerek kendisine destek vermeye gelen Daha birliklerini ağaçlık bir alanda pusuya yatırmıştır. Dahaların her bir atlısının iki binicisi bulunmaktadır; bunlardan birisi aniden atından inmekte ve bu sayede atlı birlikleri arasındaki herhangi bir çatışmanın düzeni bozulabilmektedir. Askerlerinin hızı neredeyse atlarınınki ile eşittir. Spitamenes, öncelikle düşmanı her taraftan sararak kendini göstermiştir. Kapana kısıldığını anlayan Menedemos sayı olarak da üstün olmadığından ve pusuya düşürüldüklerinin farkındalığıyla şerefli bir şekilde ölünceye kadar direnmenin kendileri açısından teselli olacağına karar vermiştir. Güçlü atıyla düşman saflarına hücum etmiş ancak her taraftan gelen saldırılar karşısında yakın muhafızı Hypsikles'in yardımına rağmen pek çok yara alarak atından düşmüş ve öldürülmüştür. Kaçma fırsatı olmasına rağmen Hypsikles de düşman birliklerinin ortasına dalmış ancak hafızalarda kalacak bir çatışmanın ardından düşman silahlarının üstünlüğüne kurban gitmiştir. Spitamenes, bu kıyımdan kurtulan ve daha yüksek bir mevkiye çekilen Makedon birliğini de kuşatmış, onları aç bırakarak teslim olmalarını sağlamıştır: iki bin yaya ve üç yüz atlı asker öldürülmüştür. İskender ihtiyatlı hareket etmiş, bu felaketi kurnazlıkla gizlemiş ve çatışmadan sağ kalarak dönenleri olup bitenleri açıkça anlattıkları takdirde ölümle tehdit etmiştir.⁸⁹

Görüldüğü üzere Curtius'ta İskit değil de Daha birliklerinin Spitamenes'e destek verdikleri bildirilmektedir. İskender'in daha önceden İskitler ve Sakalarla karşılıklı güven tazelediği dikkate alınırsa Spitamenes'e bu desteği verenlerin daha batıda, Türkmenistan'a yakın coğrafyada yaşayan Dahalardan olma ihtimali daha mantıklı gözükmektedir.⁹⁰ Bu durum şu gerçeği de ortaya koymaktadır ki, İskender İskitler veya Sakalarla anlaşma yapmış olsa da coğrafya geniştir; başka bir İskit topluluğu olarak kabul edilen Dahalar düşmanca tavrına devam edebilir. Ayrıca İskender'in bu olayı ordusundan gizli tutacak kadar ciddiye alması ağır bir yenilgi alındığının göstergesidir. Hem Arrianus hem de Curtius'ta belirtilen bu yenilgiye rağmen Curtius'ta Menedemos ve Hypsikles karakterleri üzerinden Makedon ordusunun sonuna kadar kahramanca savaştığı imajı verilmektedir; Pharnukhes'in tercüman

⁸⁸ Curt. VII.6.24.

⁸⁹ Curt. VII.7.30-39; Holt, 2006: 56-58; 1998: 59.

⁹⁰ Dahalar hakkında bk. Demir, 2022: 497, 504.

olmasına rağmen komutan olarak görevlendirilmesi meselesine ve bunun Makedon ordusu içinde yol açtığı huzursuzluğa değinilmemektedir. Eğer bu olay, Curtius'un bildirdiği üzere, İskender Iaxartes Nehri'ni geçip İskitlere saldırmadan önce gerçekleşti ise önemli bir moral kaybına yol açabilirdi. Ancak Makedonlar açısından oldukça acı olan bu yenilgi beyanı Curtius'ta bilinçli olarak İskender'in uyarıldığı sözde İskit diyalog metninin öncesine alınmış ve böylelikle konuşmaya bir altyapı hazırlanmış olabilir.⁹¹ Buna başvurulmasındaki muhtemel amaç yaşlı İskit elçisinin de ağzından belirtildiği üzere İskitlerin savaşta, özellikle pusu kurmada hafife alınmaması gereken bir düşman olduğu olgusudur.⁹² İskender'in bu yöndeki uyarılara kulak asmadığı mesajı bu diyalog metniyle kurgulanarak verilmektedir.

Curtius bu ağır yenilginin yıkıcı etkisi karşısında İskender'in moralinin bozularak karamsarlığa kapıldığını ve çadırına çekildiğini belirtirken,⁹³ Arrianus onun çok üzüldüğünü, intikam için kaledeki garnizonu bir kez daha kuşatan Spitamenes ve ona destek verenlere karşı en hızlı ve güçlü birlikleriyle harekete geçtiğini bildirmektedir.⁹⁴ O, iddiaya göre hayatının en hızlı seferini yaparak yaklaşık üç günde yüz yetmiş *stadia* (180 mil) gibi bir mesafe kat etmiş ve dördüncü gün şafak sökmeden hemen önce Marakanda'ya ulaşmıştır. İskender'in yaklaştığı haberini alan Spitamenes ve askerleri çok geçmeden kenti terk etmişlerdir. Spitamenes yine taktiksel olarak düşmanla yüzleşmeyerek Baktria Bölgesi'nin başkenti Zariaspa'ya doğru geri çekilmiş, Makedon ordusunun peşini bırakmayacağını düşündüğünden en usta olduğu gerilla savaş taktikleriyle bir kez daha zafer elde etmeyi hedeflemiştir. İskender onun beklentisi yönünde hareket etmiş ve yakından takibe başlamıştır. Daha önceden Makedon birliklerine pusunun kurulduğu çatışma alanına ulaştığında askerleri adına doğaçlama bir cenaze töreni düzenlenmiş ve ardından çölün kıyısına kadar peşlerinden gidilmiştir. Spitamenes, her zamanki gibi mesafeyi açarak kaçmayı başardığından geri dönmüş, Polytimetos Vadisi boyunca uzanan kırsal bölgedeki her bir kale ve köy sistematik olarak yıkılmış, bütün hububatları yakılmış ve Spitamenes'e sempati beslediği düşünülen herkes katledilmiştir; zira onların Makedonlara yönelik saldırıya katıldıkları veya destek verdikleri iddia edilmektedir. İskender'in bu seferi sırasında bölgenin en büyüğü olan Polytimetos Nehri'nin suladığı ülkenin tamamı nehrin sularının kaybolduğu çöl sınırına kadar kat edilmiştir.⁹⁵ Bu katedilen bölgelerin büyük bir kısmı harabeye dönmüştür. Bazı günümüzdeki modern yazarlar çoğu sivil yüz yirmi bin Baktrialının öldürüldüğünü tahmin etmektedir.⁹⁶ İskender ve ordusunun bu bölgede uyguladığı baskıcı ve işkence derecesine varan aşırı önlemleri yalnızca daha büyük bir nefretin körüklenmesine yol açmıştır. Bu yöntemin Spitamenes ve

⁹¹ İskender'in "en kötü" askeri yenilgilerinden biri olarak görülmektedir (Holt, 2006: 58).

⁹² Curt. VII.8.22.

⁹³ Curt. VII.8.1-2.

⁹⁴ Vacante (2012: 103), sonrasında gerçekleşecek olan katliamlara dayanak olması için ilgili antik kaynakların olayın etkisini abarttığını düşünmektedir.

⁹⁵ Arr. *anab.* IV.6.3-7.

⁹⁶ Holt, 2006: 58; Smith, 2015: 67. Bosworth (1995: 35), bu intikam savaşında Diodoros'un XVII. kitabındaki indeksin 1.2 milyon Sogdialının öldüğüne işaret ettiğini bildirmektedir. Ancak bunun yazım hatası olduğu gerçek rakamın yüz yirmi bin olması gerektiği önerisi için bk. Worthington, 2004: 134; Hammond, 1983: 61-62.

müttefiklerini durdurmada bir etkisi olmamıştır,⁹⁷ çünkü işgalcilere karşı direnmekte haklı oldukları doğrulandığından daha çok yerel destekçiyi saflarına çekebilmişlerdir.⁹⁸

Curtius'ta ek olarak Krateros'un bu sefer sırasında İskender'in ordusuna katıldığı ve İskender'in birliklerini bölerek ayaklanan bölgedeki tarlaların ateşe verilmesi ve askerlik yaşına gelmiş olan herkesin katledilmesi emrini verdiği bildirilmektedir.⁹⁹ Sonrasında Sogdiana Bölgesi'nin büyük bir kısmının ıssız olduğundan ve Arrianus'un anlatımını doğrular şekilde bölgeden geçen Polytimotos Nehri'nin belli bir süre aktıktan sonra çölde yerin altına çekildiğinden ve hatta alttan gizlice akan derenin sesinin duyulduğundan bahsedilmektedir.¹⁰⁰ Ayrıca İskender'in karşı seferi sonucunda esir alınan Sogdialı tutsaklardan en asil olan otuzunun idam edileceklerini öğrendiklerinde neşeli hareketler sergiledikleri, kralın bunu duyduğunda hayrete düştüğü ve bunun sebebini sorduklarında tanrı derecesinde yüce bir kralın elinde ölmekten gurur duyduklarından böyle bir davranışta buldukları iddia edilmektedir.¹⁰¹ Kurgulanma olasılığı yüksek olan bu cümlelerle İskender veya askerleri tarafından gerçekleştirilen katliamlar dahi ilahi bir yolla meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.¹⁰²

İskender, bu operasyonlarından sonra üç bin yaya askerini Sogdiana'da bırakarak ordusunun büyük bir kısmıyla gerekli erzakların depolandığı Baktria eyaletinin başkenti Zariaspa'ya çekilmiştir. Oradayken kışın en kötü koşullarının geçmesini beklemeye başlamış, elçilik heyetlerini kabul etmiş ve çeşitli bölgelerden çağrılan valileri ganimet, esir ve askeri destek birlikleri getirmişlerdir.¹⁰³ İskender bu arada III. Dareios'a ihanetle suçlanan Bessos'u Zariaspa halkının önünde mahkemeye çıkarmıştır. "Bessos'un burnunun ve kulak kenarlarının kesilmesini, Med ve Pers halklarının gözü önünde idam edilmek üzere Ekbatana'ya götürülmesini emretmiştir". Arrianus, bu noktada yorumunu katarak kendi adına "Bessos'un uzuvlarının kesilmesini "barbarca bir uygulama" olarak gördüğünü ve dolayısıyla onun bu şekilde cezalandırılmasını tasvip etmediğini bildirmektedir. Bu arada Herakles'in

⁹⁷ Rice, 2015: 134.

⁹⁸ Yerleşik kültüre alışık olan Sogdialıların yapılan zulümlerle dağlık alanlarda ve çöllerde haydutluğa soyundukları ön görülmektedir; ayrıca garnizon kentlerinin kurulmasının İskitleri uygarlaştırmaktan çok barbarlaşmalarına yol açtığı, onların İskender'in kurduğu yerleşimlerin içine katılmaktan çok yabancılaştırıldıkları ön görülmektedir (Holt, 1984: 117-118; 1988: 58, 69-70).

⁹⁹ Curt. VII.9.20-22.

¹⁰⁰ Curt. VII.10.1-3.

¹⁰¹ Curt.VII.10.4-9.

¹⁰² İskender'in India'da Malli Kalesi'nin ele geçirilmesi sırasında yaralanması bahane edilerek kadın ve çocuklar da dahil herkesin katledilmesi bariz bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Rice, 2015: 129-130).

¹⁰³ Baktria ve Sogdiana'daki ayaklanmaları bastırmanın yanısıra India Seferi için de kullanılacak olan yirmi iki bin taze Hellen askerinin gelişiyile ordu güçlendirildi. Bu paralı askerlerin yanında geldikleri bölgelerden haberler getiren rehinelere de bulunmaktaydı. Sparta çevresinde toplanan Makedon karşıtı bir hareket, şehir devletlerini İskender ve onun kuzey Hallas'taki naibi Antipatros'un uyguladığı baskıcı hegemonyadan kurtarmaya çalışmıştı. Antipater, Megalopolis yakınlarında bu ayaklanmayı bastırdı ve sekiz bin civarında rehine İskender'in hükmüyle yüzleşmek üzere doğuya gönderildi. Makedon karşıtı isyancılar şimdilik başarısız olmuştu (Holt, 2012: 61).

soyundan gelen ve her coğrafyada büyük zaferler kazanmış olan İskender'in kendini kontrol edemeyip baştan çıkararak Med ve Perslerin lüks alışkanlıklarını ve giyim tarzlarını benimsemesini ve tebasından uzaklaşmasını eleştirmektedir.¹⁰⁴ Curtius'ta ise muhtemelen olumsuz bir görüntü içerdiğinden işkence olayına değinme gereği duyulmamakta sadece Bessos'un Ekbatana'ya götürülmesinin emredildiği ve cezasını kellesiyle ödediği aktarılmaktadır.¹⁰⁵

İskender Zariaspa'da iken Avrupalı İskitlerden ikinci kez elçilik heyeti kabul edilmiştir. Bu heyetle birlikte yukarıda bahsettiğimiz kendisinin önceden birinci heyetle Avrupa İskitlerine göndermiş olduğu Makedon elçileri de gelmiştir. Onların orada kalmış oldukları sırada İskit hükümdarının öldüğü ve yerine kardeşinin geçtiği bildirilmektedir. Bu da onların epeyi bir süre İskit sarayında kalmış olduklarına işaret etmektedir. Yeni tahta geçen krallarından onur verici hediyeler getiren bu ikinci elçilik heyetinin amacı, İskender'e İskitlerin kendilerinden istediği her şeyi yapmaya hazır olduklarına dair güvence vermektir. Hatta "hükümdarın, onunla olan dostluğunu ve ittifakını pekiştirmek için kızını İskender'le evlendirmeye istekli olduğunu iletmışlerdir.¹⁰⁶ Eğer İskender İskit prensesiyle evlenmeyi uygun görmüyorsa, alternatif olarak kral, İskit topraklarındaki bölgesel baronların ve diğer nüfuzlu aileden olan kimselerin kızlarını İskender'in en yakın arkadaşlarına teklif edecektir. Ayrıca çağrıldığı takdirde İskender'in taleplerini bizzat İskender'den dinlemek için gelecektir". Bu heyetin yanı sıra Khorasmia hükümdarı Pharasmanes'in bin beş yüz atlı birliğiyle geldiği de aktarılmaktadır. Bu hükümdarın, eğer komşuları Kolkhisliler ve sözde Amazonlar üzerine yürümeyi ve oradan Karadeniz'e kadar uzanan tüm kabileleri zapt etmeyi kafasına koyarsa İskender'in rehberi olarak ve ordusunun erzakını sağlamak için harekete geçmeyi taahhüt ettiği aktarılmaktadır.¹⁰⁷

İskender, İskit elçilerini nazikçe karşılarsa da İskitli bir prensesle evlilik teklifini reddetmiştir. Yirmi sekiz yaşındaki kral hâlâ bekar; çok eşli Makedon kraliyet ailesi için bu bir anormallik olarak görülebilir. Kralın o andaki aklı, Spitamenes'in Baktria'da yaptığı baskınlar karşısında kış aylarını geçirmek için gerekli olan lojistiğin sağlanmasında olmalıdır. Pharasmanes ile dostluk ve ittifak kurmayı kabul etmiştir ancak kendi amaçları açısından o an Karadeniz'e yürümenin zamanı olmadığını ve Asia'nın tamamının hakimiyeti hedefi doğrultusunda önceliklerinin India Seferi olduğunu bildirmiştir. Daha sonra İskender, bölgesel satrapına itaat etmeyen ve kayalık kalelerinde

¹⁰⁴ Arr. *anab.* IV.7.1-5; Holt, 2012: 41-43; 1998: 50-51.

¹⁰⁵ Curt. VII.10.10-11. Curtius (VII.10.15-16), bu noktada İskender'in Okhos ve Oxos nehirlerini geçerek Türkistan'da Margiana (Merv) kentine ulaştığını, ikisi güneye, dördü doğuya bakan yüksek tepelerde yer alan ve biri birine destek verebilecek mesafede altı yerleşim yeri seçildiğini, bunlar aracılığı ile bölgede kontrolün sağlanmaya çalışıldığını ve bu yerleşimlerin hala ayakta olduğunu bildirmektedir.

¹⁰⁶ Plutarkhos (*Alex.* XLVI.2) İskender'in Antipatros'a yazdığı detaylı mektupta bu teklifi dile getirdiğini ve Onesikritos da dahil pek çok antik yazarın Amazonların kraliçesinin onu ziyaret ettiğine dair hikâyenin de uydurma olduğunu vurgulamaktadır (Plut. *Alex.* XLVI.2).

¹⁰⁷ Arr. *anab.* IV.15.1-4.

saklanan Sogdiana'daki ayaklanma liderlerini bastırmak için Oxos Nehri'ne dönmüş ve nehir boyunca ilerlemeye başlamıştır.¹⁰⁸

Curtius'ta ise İskender Zariaspa'da iken çeşitli eyaletlerden gelen destek birlikleri sayesinde ordusunun sayısının arttığı bildirilmektedir.¹⁰⁹ Komutanları Polyperkhon, Attalos, Gorgias ve Meleagros'u Baktria'da bırakılmıştır; bölgedeki barbarların başka bir isyan çıkarmasını önlemek ve ayrıca hâlâ isyan halinde olanları ortadan kaldırmak için ülkenin sıkı yönetim altında tutulması talimatı verilmiştir. İskender'in dehası ve uyum yeteneği onu isyana karşı daha geniş alanda hareketli bir tepki vermeye, gücünü tam anlamıyla göstermeye yöneltmiştir. Bu strateji, kralın komuta zincirine daha fazla sorumluluk yüklemiş ve birliklerini uzun süreli tehlike ve yoksunluğa katlanmaya itmiştir. Operasyonun bu yeni aşamasında İskender Oxos Nehri'ni¹¹⁰ geçerek yeniden Sogdiana Bölgesi'ne girmiş ve etkili kontrol için güçlerini bölmeye karar vermiştir.¹¹¹ Yanındaki kuvvetlerini Sogdiana'nın neredeyse tamamında görev yapacak şekilde beş parçaya bölmüştür ve dördünün başlarına ayrı ayrı komutanlar atamıştır. Beşinci birliğin komutasını kendisi almış ve onunla Marakanda yönündeki bölgelere saldırmıştır.¹¹² Her biri kendi görev hattında ilerleyen bu birlikler bazen kalelerde toplanan grupları yok etmiş, bazen de onların gönüllü olarak teslim olmalarını sağlamıştır. İskender, bu operasyonlardan sonra tüm birlikler Marakanda'da yeniden toplanmadan önce, Sogdiana'da kurulmuş olan kentlerin yeniden iskân edilmesi için Hephaestion başkanlığında bir komisyon görevlendirmiş ve Spitamenes'in Skythia'ya sığındığına dair gelen haberler üzerine Koenos ile Artabazos'u oraya göndermiştir. Birliklerin geri kalanıyla Sogdiana'nın hâlâ isyancıların elinde olan bölgelerinde ilerlemiş ve büyük olasılıkla başta Polytimetos Vadisi olmak üzere direniş bölgelerini kolayca ele geçirerek yok etmiştir.¹¹³

Makedon ordusu bütün bu temizlik hareketlerinden sonra ilkbaharda Baktria'dan ayrılıp başka görevler üstlenebilecek duruma gelmiştir. Ancak tecrübeli Spitamenes buna müsaade etmemiştir ve Makedon ordusunun bu operasyonları esnasında tahriklerine devam etmiştir. Spitamenes, İskender'in

¹⁰⁸ Arr. *anab.* IV.15.5-8.

¹⁰⁹ Curt. VII.10.11-13.

¹¹⁰ Arrianus (*anab.* IV.15.7-8), Oxos Nehri boyunca ilerlerken nehrin kenarında çadırını kuran İskender'in su kuyuları kazılması emrini verdiğini ve bu kuyulardan bazılarından suyun yanında petrolün de çıktığını, kâhin Aristandros'un petrol pınarının çıkmasını zorluklara ancak zorluklardan sonra da zafere işaret ettiği şeklinde yorumladığını aktarmaktadır. Bunun Batı edebiyatında petrole yapılan ilk gönderme olduğu konusunda bk. Holt 2012, 68. Curtius'ta ise (VII.10.14), kuyu kazma çalışmaları esnasında "kralın çadırında bir pınar belirlediği, kralın kendisinin de bunun Tanrı'nın bir armağanı olduğuna inanmak istediği" iddia edilmektedir.

¹¹¹ Holt, 2012: 67.

¹¹² Bu birlikler, Pamir dağ sıraları arasında Oxos'tan kuzeye doğru uzanan ana vadilerin her biri için bölünerek görev yapacaktı. Yerliler, çevredeki dağlara sığınmak için vadilerdeki kasaba ve köylerini terk etmişlerdi. Hephaestion, Panj Nehri vadisini, Ptolemaios Vakhsh'ı, Perdikkas Kafirngan'ı, Koenos Surkhan Darya'yı temizleyecekti. Baktria satrapı Artabazos Koenos'a yardım etmesi için gönderildi. İskender batı kanadından Marakanda'ya ilerleyen beşinci kolun komutasını aldı (Holt, 2012: 68).

¹¹³ Arr. *anab.* IV.16.1-3; Holt, 1988: 62.

İskitlerle sınırı kapatma gayretleri sonuç vermediğinden,¹¹⁴ Makedon ordusunun arkasından Zariaspa'yı hedef almıştır.¹¹⁵ Hellenleri ve Makedonları kışlık erzaklarından mahrum bırakmak için cesurca bir plan hazırlamıştır. İskender ve ordusu Sogdiana'da iken beklenmedik bir anda İskender'in ana karargahı, lojistik merkezi, eyalet başkenti ve aynı zamanda ordusunun kış karargahı olarak hizmet veren Zariaspa çevresinde kendisini göstermiştir.¹¹⁶ Bu sefer büyük olasılıkla Oxos Nehri'nin doğusuna doğru günümüz Kuzey Özbekistan coğrafyasında yaşayan Massagetlerden destek almayı başarmıştır.¹¹⁷ Spitamenes ve (İskit topluluklarından) Massagetlere sığınan birkaç Sogdialı kaçak, altı yüz Massaget atlısından oluşan bir kuvvet toplayarak Baktria'daki kalelerden birine saldırmıştır. Kale komutanı herhangi bir düşman eylemi beklemediğinden şaşkına uğratılmış, askerleri öldürülmüş ve kendisi de tutuklanmıştır. Bu kalenin ele geçirilmesiyle cesaret kazanarak birkaç gün sonra Zariaspa civarına yaklaşmışlardır. Ancak Zariaspa efsanevi savunma surlarına sahiptir.¹¹⁸ Bu sebeple istilacılar önden saldırmak yerine kenti bir süreliğine kuşatmışlar ve hayvan sürülerini kaldırarak büyük miktarda ganimet elde etmeye¹¹⁹ ve böylelikle kenti savunanları kendilerine saldırmaya tahrik etmeye çalışmışlardır. Bu sırada hasta oldukları için bırakılan Kraliyet Muhafız Birliği'nden birkaçı, kraliyet maiyetinin başına getirilen Sosikles'in oğlu Peithon ve müzisyen Aristonikos Zariaspa Kalesi'nde bulunmaktadır. Peithon, sığır ve diğer malzemeler de dahil kralın sarayının istihkakını sağlamaktan sorumludur. Bunlar baskınları gördüklerinde garnizonu korumak için bırakılan seksen kadar paralı atlı asker ve bazı Kraliyet Tayfaları'nı (geleneksel olarak krala hizmet eden genç hizmetkarlar) toplamışlar, Massagetlerle yüzleşmek için saldırıya geçmişlerdir. İlk saldırıları Massagetleri ganimetleriyle birlikte tamamen hazırlıksız yakalamış ve önemli bir kısmını öldürmüşlerdir. Ancak tek bir komuta altında hareket etmediklerinden dağılmışlardır. Bu durumu gözlemleyen Spitamenes ve Massagetler tarafından pusuya düşürülmüşlerdir. Bu pusuyla Kraliyet Muhafız Birliği'nden yedisini ve paralı atlılarından altmışını kaybetmişlerdir. Bir müzisyenden beklenenin ötesinde cesaret sergileyen Aristonikos da öldürülenler arasındadır. Peithon, yaralandıktan sonra canlı yakalanmıştır.¹²⁰ İstilacılar böylelikle Zariaspa etrafındaki köyleri yağmalamayı, İskender'in birliklerini kış esnasında beslemek için kentin etrafında toplu olarak tutulan sığırların önemli kısmını alıp götürmeyi başarmışlardır.¹²¹

Bu olayların haberi Krateros'a ulaştığında, tüm hızıyla Massagetlerin üzerine yürümüştür; Massagetler onun yaklaştığını duyunca acilen çöle doğru kaçmaya başlamışlardır. Krateros onları yakından takip etmiş ve Zariaspa'nın batısındaki çölden çok da uzak olmayan bir yerde (onlara artık binden fazla

¹¹⁴ Holt, 1988: 64.

¹¹⁵ Rice, 2015: 134.

¹¹⁶ Holt, 2012: 71.

¹¹⁷ Demir, 2022: 491, 496.

¹¹⁸ Holt, 2012: 72.

¹¹⁹ Arr. *anab.* IV.16.4-5.

¹²⁰ Arr. *anab.* IV.16.6-7. İskender Hellas'ta Delphoi Tapınağı'nda Aristonikos'un heykelini diktirerek onu onurlandırmıştır (Holt, 2012: 73).

¹²¹ Holt, 2012: 71-72.

Massaget atlısı daha katılmıştır) onların son kademesini yakalamıştır. Makedonlar ile İskitler arasında, Makedonların galip geldiği şiddetli bir çatışma patlak vermiştir. Yüz elli İskit atlısı öldürülmüş ancak geri kalanlar takip edilebilmesi zor çöl şartlarından faydalanarak kolayca kaçabilmiştir; kesin sonucu olan bir meydan savaşına girmemişlerdir.¹²² Spitamenes yine kaçmayı başarmıştır. İskender şimdi ayaklanmaları bastırmak için savaşı bir yıl daha uzatma ihtimaliyle karşı karşıyadır. Baktria'da zafer elde etmenin kolay olmadığını farkındadır. Bu gelişme üzerine İskender, yeni savaş planı hazırlıklarını gözden geçirmek için birliklerinin büyük kısmını Marakanda'da toplamış ve Koenos'un komutası altına vermiştir. Emirler Koenos'tan alınacak ve kış orada, Sogdiana'da geçirilecek, bölgede her kentte bir garnizon bulundurulacak ve artık kış mevsimi boyunca yapılan operasyonlarla da Spitamenes tuzağa düşürülmeye çalışılacaktır.¹²³

İskender'in düşmanı meydan savaşına zorlayan bu stratejisi durumu tersine çevirmiştir. Spitamenes, İskender'in ordusunun "toplu savaş" stratejisiyle Baktria ve özellikle Sogdiana'nın tamamında garnizonlar kurarak bir işgal planladığını, akrabalarına ve müttefiklerine kış için geri çekilecekleri güvenli bir sığınak bırakmayacağını anlayınca bizzat sahaya çıkmıştır. Spitamenes ve birlikleri dikkatlerini doğrudan Koenos'a ve onun komutasındaki birliklere yönlendirmişlerdir. Yaklaşık üç bin İskit süvarisinden oluşan takviye kuvvetle Sogdiana'yı işgal etmek için Sogdiana ile Massaget İskitleri'nin toprakları arasındaki sınırda yer alan Gabai Kalesi'ne ulaşmışlardır. İskitlerin birbiri ardına gelen savaşlara kolayca katılımları sağlanmıştır, çünkü aşırı yoksul koşullarda yaşıyorlardır ve aileleri için sonuçlarından korkmalarına neden olacak kalıcı yerleşimlerin olmadığı konar-göçer bir yaşam tarzına sahiplerdir. Koenos ve komutanları Spitamenes'in bu atlı birliği kuvvetiyle yaklaştığını öğrenince karşılıklarına çıkmak için harekete geçmişler, akabinde gerçekleşen şiddetli çatışma Makedonların zaferiyle sonuçlanmıştır; öyle ki, çatışmada sekiz yüzden fazla barbar atlı öldürülmüş, Koenos'un tarafında ise yaklaşık yirmi beş atlı ve on iki yaya askeri kaybı olmuştur. Kaçış esnasında geride kalan Sogdialı ve Baktrialıların çoğu Spitamenes'i terk ederek Koenos'a teslim olmuşlardır. Bu beklenmedik yenilgi karşısında öfkelenen Massagetler İskitleri, savaş hatında müttefikleri olan Baktrialı ve Sogdialıların yük arabalarını yağmalamışlar ve çöle çekilmek için Spitamenes'e katılmışlardır. Ancak İskender'in büyük ordusuyla kontrol ağını güçlendirmek için çöle doğru da harekât halinde olduğunu öğrendiklerinde umutsuzlukları daha da artmış ve Spitamenes'in kafasını keserek İskender'in karargâhındaki Satibarzanes'e göndermişlerdir; bu hareketleriyle kralın saldırısından korunacaklarını ummuşlardır.¹²⁴

İskender, baharın ilk işaretiyle birlikte Nautaka'dan Sogdialıların çoğunun sığındığı söylenen Sogdiana Kayası'na doğru ilerlemiş ve burasını ele geçirmiştir.¹²⁵ Curtius'taki anlatım Roxane'nin burada esir düşmesi dışında

¹²² Arr. *anab.* IV.17.1-2; Fuller, 1958: 117.

¹²³ Arr. *anab.* IV.17.3.

¹²⁴ Arr. *anab.* IV.17.4-7; Holt, 2012: 80.

¹²⁵ Arr. *anab.* IV.19.1-6.

genel hatlarıyla Arrianus'un ki ile uyum içindedir.¹²⁶ Curtius'ta bu kayalık kale ele geçirildikten sonra İskender'in güçlerinin üçe bölündüğü aktarılırken Arrianus'da bu olaydan önce beşe bölündükleri bildirilmektedir.¹²⁷ Birinin komutasına Hephaestion, diğerininkine Koenos ve üçüncüsünününe İskender atanmıştır.¹²⁸ Ayrıca barbarların tamamının isyanda olmadığı, herhangi bir çatışmaya girmeden boyun eğenlerin de olduğu ve bunlara ayaklanmada ısrar edenlerin kentlerinin ve topraklarının verildiği vurgulanmaktadır.¹²⁹ Curtius'ta Baktrialılarla ittifak kuran Massaget saldırılarının da kayalık ele geçirilmeden önce gerçekleştiği anlatılmaktadır. Mülklerinden edilmiş olan bazı Baktrialılar, Massagetlerden dokuz yüz atıyla birlikte komşu köyleri yağmalamaya başlamıştır. Bölgenin valisi Attinas, hazırlanan pusudan habersiz, onları kontrol altına almak için üç yüz atlı askerle peşlerine düşmüştür. Ormanda pusu için bir askeri birlik gizlenmiş ve bu arada bazıları Attinas'ın birliklerini üzerlerine çekmek için bir sürü sığır ile birlikte düz alana gönderilmiştir. Attinas, bu sığırları ele geçirmek için saldırdığı sırada pusuya düşürülerek adamlarıyla birlikte öldürülmüştür.¹³⁰

Bu felaketin haberi tüm süvarileriyle birlikte hızla olay yerine gelen Krateros'a iletilmiştir. Metinden Massaget ve Daha halklarının ayrı ayrı savaştığı izlenimi doğmaktadır, çünkü Massagetlerin kendilerini düşünerek kaçtıkları, Dahalardan bin askerin katledildiği belirtilmektedir. Ayrıca onların katledilmesiyle Sogdiana Bölgesi'ndeki ayaklanmanın tamamının bastırıldığı iddia edilmektedir. İskender sonrasında Marakanda'ya geri dönmüştür. Buradayken İskender'in İskitlere gönderdiği Berdes/Derdas, o milletin elçileriyle birlikte Marakanda'ya ulaşmıştır. Bu arada Massagetlere ve Dahalara komşu Khorasmia satrapı Pharataphernes'in bağlılığını bildirmek için gönderdiği elçiler de gelmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere Arrianus'da satrap olarak değil kral olarak gösterilmekte, ismi Pharasmenes olarak verilmekte, hakimiyet alanının Gürcistan'a yakın olduğu bildirilmekte ve sözde Amazonlarla bağlantısı kurulmaktadır. Curtius'un bu konudaki verileri daha gerçekçi durmaktadır. İskitler İskender'in krallarının kızıyla evlenmesini ve buna değer vermezse, Makedonların ileri gelenlerinin kendi ırkının ileri gelen kızlarıyla evlenmelerini talep etmişlerdir; ayrıca krallarının kendisine geleceğine de söz vermişlerdir. Her iki delegasyona nazik davranılmış, İskender birkaç gün karargâhta kalmış ve Hephaestion ve Artabazus'u beklemeye başlamıştır; onlar kendisine katıldıklarında kış gelmeden önce Bazaira denilen korumalı bir park alanına geçmişlerdir.¹³¹ Persler böylesine kapalı bir koruma alanını *paradeisos* (cennet) olarak adlandırmaktaydı; ormanlar, pınarlar ve otlaklardan oluşan bu yer kraliyet ailesinin güzel bir ortamda avlanabileceği bir yerdi. Dört kuşaktır bozulmadan tutulmaktaydı. İskender'in çok sevdiği küçük, eğlence amaçlı avlara kıyasla buradaki av esnasında binlerce aç Hellen ve Makedon askerinin yaklaşık dört bin hayvanı hızla yakalayıp katlettiği görülmüştür; ordu ganimetlerle ziyafet çekmiş ve kışı geçirmek için

¹²⁶ Curt. VII.11.1-29.

¹²⁷ Arr. *anab.* IV.16.2.

¹²⁸ Curt. VIII.1.1.

¹²⁹ Curt. VIII.1.2.

¹³⁰ Curt. VIII.1.3-5.

¹³¹ Curt. VIII.1.6-10.

Marakanda'ya geri dönmüştür.¹³² Bu sırada Hephaestion Baktria için erzaklar hazırlamakla görevlendirilmiştir. Yaşlı satrap Artabazos'un yerine Makedon süvari birliği komutanı olan Kleitos atanmıştır ancak sefer sezonunun yol açtığı sıkıntı ve zorluklar İskender'in komutanları arasında gerginliklerin patlak vermesine yol açmıştır. Kleitos bir şölen tartışması sırasında İskender tarafından öldürülmüş ve onun yerine Nikolaus'un oğlu Amyntas satrap olarak atanmıştır.¹³³

Bütün bu savunmalı kentlerden çıkılarak ayaklanmacılara yönelik gerçekleştirilen karşı saldırı süreçlerinde Peithon ve Attinas'ın farklı bölgelerde bireysel hareket ettikleri söylenebilir. Arrianus ve Curtius farklı komutan isimleri üzerinden bu türden karşı saldırıları aktarmayı tercih etmişlerdir. Bu kısımlarda Curtius Arrianus'daki olay dizininin dışına çıkmaktadır. Bütün bu olayların Ariamazes'in kayalık karargâhı ele geçirildikten sonra gerçekleştiği izlenimi verilmektedir. Bu noktada Curtius'ta Arrianus'un aktarımlarına ek metinlerin de (VIII.1.11'den VIII.2.12'e kadar) araya sıkıştırıldığı görülmektedir. Curtius Cleitus'un öldürülmesine özel bir sayfa açarak olayı detaylarıyla aktarmaktadır.

Curtius'ta Spitamenes'in ele geçirilmesi bağlamında Koenos'un elde ettiği zafere değinilmemekte ve başka bir hikâye anlatılmaktadır. Buna göre; İskender Spitamenes'in birlikte hareket ettiği (Massagetlerin değil) Dahaların üzerine gitmeye karar vermiştir ve bu sefer sırasında şansı yaver gitmiştir.¹³⁴ Spitamenes'in kellesini bizzat eşinin İskender'e teslim ettiği iddia edilmektedir. O, aslında eşini çok sevmektedir ve İskender'le olan zorlu savaş boyunca onu yanında tutmaktadır. Eşinin kendisi ve üç çocuğunun iyiliğine işgalcilerle barışması için yalvarması kocasının şüphelerini uyandırmıştır. Spitamenes eşini ölümle tehdit etmiş ve aralarında bir soğukluk oluşmuştur. Spitamenes bir gece yatağa sarhoş gelerek daldığında eşi tarafından öldürülmüştür, kellesi İskender'e götürülmüştür. İskender'in bundan memnun kalsa da "yumuşak huylu askerlerine kötü örnek olmasın diye" kanlı katili hemen gönderdiği belirtilmektedir.¹³⁵ Pek çok vahşeti dikkate alındığında İskender'in böylesine alaycı bir yorumda bulunduğu dair iddia ilginçtir.¹³⁶ Dahalar Spitamenes'in öldürüldüğünü öğrendiğinde, onunla birlikte hareket eden Dataphernes de bağlanarak İskender'e teslim edilmiştir.¹³⁷ İskender bu arada hata yaptığını düşündüğü yöneticileri de görevden almıştır.¹³⁸ Sonuçta Spitamenes'in ölümüyle İskender'in üzerindeki yük kesinlikle hafiflemiştir, çünkü o dağınık bir hareketi toparlayan karizmatik liderliğiyle, güçlü yerel ve değişken

¹³² Holt, 2012: 74.

¹³³ Arr. *anab.* IV.17.3, 4.8-4.9; Curt. VIII.1.20-8.2.12; Plut. *Alex.* 50-52.4; Iust. XII.6.1-17; Holt, 1988: 65. Iustinus (XII.6.18), bu olaydan sonra İskender'in yeniden sefere odaklandığını, "Chorasmi" ve "Dahae"nin teslim olmalarını kabul ettiğini aktarmaktadır.

¹³⁴ Curt. VIII.3.1-8.

¹³⁵ Curt. VIII.3.9-15. Görünüşe göre Spitamenes'in kızı Apama daha sonra Makedon general Seleukos ile evlenmiş ve pek çok kere onurlandırılmıştır (Holt, 2012: 81).

¹³⁶ Holt, 2012: 81.

¹³⁷ Curt. VIII.3.16.

¹³⁸ Curt. VIII.3.17.

ittifaklarıyla, gerilla taktikleriyle, cesaret ve dayanıklılığıyla işgalcilere zor günler yaşatmayı başarmıştır.¹³⁹

Spitamenes'in öldürülmesiyle Sogdialılarla İskitler arasındaki iş birliği tehdidinin sona erdiği görülse de bölgedeki esnek zemine sahip direnç noktaları tamamen kırılmamıştır. Ayaklanmacılar Sogdiana'nın dağlık bölgelerine çekilerek ve geçit vermediği düşünülen iki dik kayalığı karargahları olarak kullanarak direnmeye devam etmişlerdir: sözde Sogdiana Kayası (veya Ariamazes'in Kayası) ve Khorienes Kayası (veya Sisimithres Kayası).¹⁴⁰ Her iki kayalıkta titiz ve başarılı bir uğraştan sonra ele geçirilmiştir.¹⁴¹ İskender ayaklanmacıların bu son sığınma yerlerini de ele geçirdikten sonra daha barışçıl bir strateji uygulamaya karar vermiştir. Düşen kalelerin yöneticilerini (*hyparkhos*larını) bağışlayarak anlaşma yoluna gitmiştir ve hatta bunlardan biri olan Oxyartes'in kızı Roxane ile evlenmiştir; ayrıca kırsaldaki garnizon kentlerinin sayısını artırmış, India Seferi öncesi bazı Baktrialı, Sogdialı ve İskit süvarilerini ordusuna katmıştır.¹⁴² Ancak bölgedeki huzursuzlukların devam ettiği görülmektedir. Hayatı bağışlanan ve bölgesini yönetme hakkı verilen *hyparkhos*lardan Sisimithres kar fırtınasına kapılan İskender'in askerlerine gerekli erzakları ve malları sağladığından Sakalardan talan edilen binlerce sığırla ödüllendirilmiştir.¹⁴³ Dolayısıyla India Seferi öncesi hala direnen ve bu sebeple de sığırları talan edilen Sakalara bağlı toplulukların olduğu anlaşılmaktadır. İskender'in bu sefere çıkmadan önce üç bin beş yüz süvari ve on bin piyade askerden oluşan büyük bir garnizonu imparatorlukta en büyük savunma gücü olarak bölgede bırakmış olması ve bunu yaparken yaşlı Pers kökenli Artabazos'u komutanlıktan alarak yerine Makedon Amyntas'ı ataması Baktria ve Sogdiana'nın tam olarak etkisiz hale getirilemediğine işaret etmektedir.¹⁴⁴

Sonuç

İskender, Baktria ve Sogdiana bölgelerindeki ayaklanmaları bastırmakta zorlanmış ve tam bir başarı elde edememiştir. Bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Temel sebep düşmanın meydan savaşlarını tercih etmemesidir. Aslında İskender III. Dareios'a karşı giriştiği üç meydan savaşından da ezici zaferle çıkmayı başarmıştır. Bu savaşlar anavatana daha yakın yerlerde gerçekleşmiştir. Granikos Nehri (MÖ 334), Issos (MÖ 333) ve Gaugamela (MÖ 331) savaşları Makedon ve Hellen ordularının istediği meydan

¹³⁹ Holt, 2012: 81.

¹⁴⁰ Antik yazarlar bu kaleler için Hellence *petrai* (Arrianus, Polyainos, IV.3.29), Latince *petrae* (Curtius) sözcüğünü kullanmaktadırlar. Strabon (XI.11.4) ise bu kayalıkların çevresinde güçlü tahkimatların varlığına ışık tutmaktadır. Kale yerine niçin kayalık ibaresinin kullanılmasının tercih edilmesi gerektiği konusunda bk. Vacante, 2012: 88 dn. 13.

¹⁴¹ Sogdiana Kayalığı MÖ 328 yılı yazı ile MÖ 327 yılı baharı arasında bilinmeyen bir tarihte ele geçirilmiştir. Curtius, Khorienes Kayalığı'nın ise Arrianus ve diğer kaynaklarda belirtildiği üzere MÖ 327 yılı baharında değil de MÖ 328 yılı sonbaharı sonlarına doğru kontrol edildiğini bildirmektedir (Vacante, 2012: 91, 95-96). Kayalıkların Debent yakınlarındaki lokalizasyonu önerileri için bk. Vacante, 2012: 104-105.

¹⁴² Holt, 1984: 127; 1988: 67. Kentler: Strab. XI.11.4; Iust. XII.5.13. Garnizonlar: Curt. VIII.1.3; X.2.8; Arr. *anab.* III.29.1; IV.5.2, 16.4-5. India'da Hydaspes Savaşı'nda kullanılan barbarlar için bk. Arr. *anab.* V.12.2.

¹⁴³ Curt. VIII.4.19-20.

¹⁴⁴ Smith 2015, 69; Bosworth 1988, 238; Holt 1988, 68-69.

savaşı tarzında hızlı, dramatik ve nihai sonuç getirici şekilde sonuçlanmıştır. Hatta uzun süren Halikarnassos (MÖ 334), Tyre (MÖ 332) ve Gazze (MÖ 332) kuşatmalarında rahatlatıcı sonuçlar alınmıştır. Makedon ordularının her girdikleri savaştan galibiyet elde etmelerinden kaynaklanan kibirleri Baktria ve Sogdiana gibi uzak bölgelerde etkisini yitirmeye başlamıştır. Büyük Dareios'un MÖ 512 yılında İskitlere karşı seferinde başarısız olmasına yol açan gerilla/vur-kaç taktiklerinin benzerlerini uygulayarak, yeri geldiğinde geri çekilerek ve düşmanı yıpratma uygun şartlar hasıl olduğunda saldırıya geçerek savaşı uzun vadeli yıpratma çatışmalarına dönüştürebilmişlerdir. Makedon ordusu, bu gerilla taktikleri karşısında sadece geçici/Pyrik zaferler kazanabilmiştir ve sonuçta ayaklanmaların şiddeti iki yıla yayılmıştır. Bu coğrafya gerilla savaşı taktiklerinin uygulanabileceği en uygun topografik ve iklimsel şartlara sahiptir; Makedon ordusu hem Hindu Kuş dağlarının sert soğuğuna hem de Sogdiana'nın kar fırtınalarına ve de Baktria'dan Oxos Nehri'ne kadar Türkistan çöllerinin sıcağına dayanmak zorunda kalmıştır. Modern dünyanın en güçlü devletleri olarak bu bölgelerde işgal girişimleri olan Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri, belli merkezi yerleşim yerlerinde askeri garnizonlarını kurarak en ileri teknolojik silahlarıyla bile yerel şeflerin ayaklanmalarını bastıramamışlar ve askerlerini geri çekmek zorunda kalmışlardır. Bu bölgelerin yerel yöneticileri arasında halihazırda sosyo-kültürel ve de ticari açıdan sağlam temellere dayalı olan ittifak İskender'in kentler kurarak yerleşme planı karşısında siyaseten de kenetlenmiş ve sonuna kadar direnmeyi tercih etmiştir. Bu direncin ve birlikteliğin körüklenmesinde dış istilacıların acımasızca uyguladıkları katliam ve soykırımlar önemli bir rol oynamıştır. İskender ayaklanmaları bastırmak için katliamlara ve sonrasında ayaklanan tüm bölgede garnizon sayısını artırarak Spitamenes liderliğinde vur-kaç taktikleri ve pusularla önemli başarılar elde eden düşmanın hareket alanını daraltma yoluna gitmiştir. Kent merkezlerinden gerekli erzaklara ulaşmada zorlanan ayaklanmacıların gerçekten de hareket alanları daralmaya başlamış, yüz yüze çatışmalara girmek zorunda kalarak yenilgiye uğratılmaya başlamışlardır. Ancak sayıları gittikçe artan İskender'in ordusu da erzak zorlukları çekmeye başlamış ve yeri geldiğinde İskitlerin çok sayıda hayvanı talan ve yağma edilmiştir.

İskitler hayvancılığı dayalı konar-göçer hayat tarzına sahip olduklarından ve komşularıyla da ticari ve kültürel ilişkileri bu şekilde yürüttüklerinden İskender'in Alexandria Eskhate kentini hemen sınırlarında kurmasına karşı çıkmışlardır. Bu kentin kurulması onlar açısından hareket alanlarının daraltılması anlamına geldiğinden Spitamenes liderliğindeki ayaklanmaya destek vermişlerdir. İskit/Massaget/Daha/Saka atlı okçu birlikleri Spitamenes'in Makedon ordusuna karşı kurduğu pusularda başarılı olmasında önemli bir etken olmuştur. İskender her ne kadar onları Iaxartes Nehri'nin ötesine püskürten başarılı bir saldırı gerçekleştirse de tamamen yok edemeyeceğinin farkında olduğundan Avrupa İskitlerinin de desteği ile onlarla uzlaşma yoluna gitmeyi tercih etmiştir. Buna rağmen Makedon ordusunun devam eden talan ve yağmalamaları karşısında tam bir anlaşmanın sağlanamadığı da görülmektedir. Bölgenin İskit hükümdarı uzlaşma yönünde görüntü verse de bu geniş bölgelerde ve çevre bozkırlarında zemin kaygandır. Kontrol edilemeyen konar-göçer halk grupları çoktur ve bunlar ekonomik olarak da çok iyi şartlara sahip olmadıklarından fırsat bulduklarında talanı ve

yağmayı tercih etmektedirler. İskender, ordusunun da yıprandığını ve Kleitos gibi önemli komutanlarının kendisine karşı ağır eleştiriler yönelttiğini anlayarak India Seferi öncesi taktik değiştirmek zorunda kalmıştır. Sogdiana'nın tutsak aldığı yerel lordlarını bağışlayarak ve evlilikler yaparak uzlaşma yoluna gitmiş ve hatta başta İskit süvarileri olmak üzere onların askerlerine ordusunda görev vermiştir. Ancak India Seferi'ne çıkmadan önce Baktria ve Sogdiana bölgelerinde bıraktığı büyük askeri güç, uzun vadede tam bir kontrol sağlamada başarılı olamamıştır. Bölgedeki garnizon kentlerine yerleştirilen Hellen ve Makedon gaziler terk edilmiş hissine kapılmışlardır, paralı askerler zaten sadakatten yoksundur, tutsaklar doğal olarak içinde buldukları durumdan nefret etmeye başlamışlar ve yerel halk da yeni efendilerine karşı kızgınlıklarını artırmıştır.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

- Amm. Marc. (= Ammianus Marcellinus, *Rerum Gestarum*)
Ammianus Marcellinus. With An English Translation by John C. Rolfe, Cambridge, Mass. - London 1935-1940.
- Arist. *Met*. (= Aristoteles, *Meteorologica*) *Meteorologica*. With an English translation by H. D. P. Lee, Cambridge, Mass. - London 1952. <https://ia804505.us.archive.org/6/items/L397AristotleMeteorologica/L397-Aristotle%20Meteorologica.pdf>
- Arr. *anab*. (= Lucius Flavius Arrianus, *Anabasis*) *The Anabasis of Alexander*. With an English translation by J. Chinnock, London 1884.
- Curt. (Quintus Curtius, *Historiae Alexandri Magni*) *Quintus Curtius*. Vol. II (Books VI-X). With an English Translation by J. C. Rolfe / ed. by G. P. Goold, Cambridge, Mass. - London 1976.
- Diod. (= Diodorus Siculus) *Diodorus of Sicily*. Vols. I-XII. With an English translation by C. H. Oldfather. Cambridge, Mass. - London 1989.
- Hom. *Il*. (= Homeros, *Ilias*) *Homer. The Iliad*. Vols. I-II. With an English Translation by A.T. Murray, Cambridge, Mass. - London 1924.
- Iust. (= Marcus Iulianus Iustinus, *M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*) *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*. With an English translation by J. C. Yardley / With introduction and

- explanatory notes by R. Develin. Atlanta 1994.
- Polyain. *strat.* (= Polyainos, *Strategemata*) *The Strategems of War*. Trans. R. Shepherd. Chicago 1974².
- Plut. *mor.* (= Plutarkhos, *Moralia*) *Plutarch's Moralia*. Vols. I-XIV. With an English translation by F. C. Babbitt / W. C. Helmbold. London/New York 1928-1967.
- Plut. *Alex., Caes.* (= Plutarkhos, *Alexandros, Caesar*) *Plutarch. Plutarch's Lives*. With an English translation by B. Perrin. Cambridge, Mass.- London 1919 (7).
- Strab. (= Strabon) *The Geography of Strabo*. With an English translation and edition by H. L. Jones. Cambridge, Mass. - London 1924.

Modern Kaynaklar

- ATKINSON, J. E., 1971. *A Commentary on Book 3 of Q. Curtius Rufus, Historiae Alexandri Magni* (Phd Thesis), University of Cape Town.
- BALASEVICIUS, T., 2012. "The quagmire of great powers: dealing with the Afghan Way of War", *No Easy Task: Fighting in Afghanistan*, Ed.: B. Horn - E. Spencer, Toronto, ss. 29-66.
- BALLESTEROS-PASTOR, L., 2015. "Quinto Curcio ante sus fuentes: el episodio de Alejandro y los escitas del Tanais", *Gerión*, 33, ss. 91-110.
- BLOEDOW, E. F., 1991. "Alexander the Great and those Sogdianaeen horses: prelude to Hellenism in Bactria-Sogdiana", *Hellenistische Studien: Gedenkschrift für Hermann Bengtson*, Ed.: H. H. Schmitt - J. Seibert, Munich, 17-32.
- BOSWORTH, A. B., 1980. *A Historical Commentary on Arrian's History of Alexander I*, Oxford.
- BOSWORTH, A. B., 1981. "A Missing Year in the History of Alexander the Great", *Journal of Hellenistic Studies*, 101, ss. 17-39.
- BOSWORTH, A. B., 1988. *Conquest and Empire: the Reign of Alexander the Great*, Cambridge.
- BOSWORTH, A. B., 1995. *Historical Commentary on Arrian's History of Alexander II (Commentary on Books IV-V)*, Oxford.
- BOSWORTH, A. B., 1998. *Alexander and the East: The Tragedy of Triumph*, Clarendon.
- BRIANT, P., 2012. *Alexander the Great and his Empire*, Princeton.
- DEMİR, M., 2022. "İskit-Sparta Bağlantıları Üzerine Değerlendirmeler", *Archivum Anatolicum*, 14/2, ss. 177-218.

- DEMİR, M., 2022. "Parth (Arsakid) Devletinin Kurucusu I. Arsakes'in İskit Kökeni Hakkında Değerlendirmeler", *Oannes/Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4/2, ss. 487-518.
- FRASER, P. M., 2003. *Cities of Alexander the Great*, Oxford.
- FULLER, J. F. C., 1958. *The Generalship of Alexander the Great*, Da Capo.
- GARDINER-GARDEN, J. R., 1981. *Two conceptions of the tribal geography of the Royal Scythian Empire in classical literary tradition* (MA Thesis), Australian National University.
- HAMILTON, R., 1974. *Alexander the Great*, Pittsburgh.
- HAMMOND, N. G. L., 1983. *Three Historians of Alexander the Great*, Cambridge.
- HAMMOND, N. G. L., 1997. *The Genius of Alexander the Great*, University of North Carolina Press.
- HAMMOND, N. G. L., 1999. "The Speeches in Arrian's *Indica* and *Anabasis*", *Classical Quarterly*, 49/1, ss. 238-253.
- HOLT, F. L., 1984. *Beyond Plato's Pond: The Greeks and Barbarians in Bactria* (Phd Thesis), University of Virginia.
- HOLT, F. L., 1988. *Alexander the Great and Bactria: The Formation of a Greek Frontier in Central Asia*, New York.
- HOLT, F. L., 1993. *Alexander the Great and Bactria*, Leiden.
- HOLT, F. L., 2012 (2 nd ed.). *Into the Land of Bones: Alexander the Great in Afghanistan* (Hellenistic Culture and Society 47), Berkeley and Los Angeles.
- HOWE, T., 2015. "Alexander and 'Afghan Insurgency': A Reassessment", *Brill's Companion to Insurgency and Terrorism in the Ancient Mediterranean*, Ed.: T. Howe - L. Brice, Brill, ss. 151-182.
- HUERTA, F., 1996. *The Cities of Philip and Alexander: Early Macedonian Colonisation*, (MA Thesis), California State University.
- LONSDALE, D. L., 2007. *Alexander the Great. Lessons in Strategy* (Strategy and History 22), London.
- REECE, S., 2001. "The Ἄβριοι and the Γάβριοι An Aeschylean Solution to a Homeric Problem", *American Journal of Philology*, 122/4, ss. 465-470.
- RICE, J., 2019. "'Just Rage': Causes of the Rise in Violence in the Eastern Campaigns of Alexander the Great", *Arctos*, 53, ss. 129-155.
- ROBINSON, C. A., 1952. "Alexander's Brutality", *American Journal of Archaeology*, 56/3, ss. 169-170.
- ROBINSON, C. A., 1957. "The Extraordinary Ideas of Alexander the Great", *American Historical Review*, 62/2, ss. 326-344.
- ROMM, J. S., 1992. *The Edges of the Earth in Ancient Thought*, Princeton.

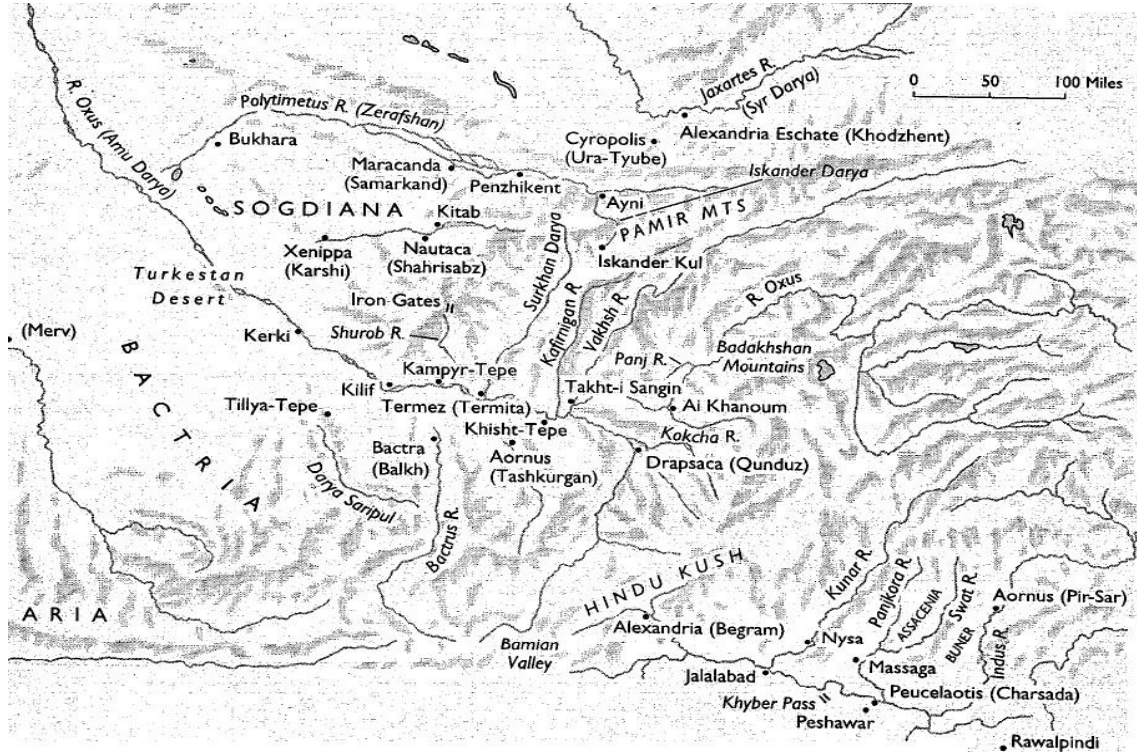
SMITH, M., 2015. "The Failure of Alexander's Conquest and Administration of Bactria-Sogdiana", *Hirundo, the McGill Journal of Classical Studies*, 8, ss. 64-72.

TANNER, S., 2002. *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the War against the Taliban*, Philadelphia.

TARN, W. W., 2010 (3 rd ed.). *The Greeks in Bactria and India*, Cambridge.

VACANTE, S., 2012. "Alexander the Great and the 'Defeat' of the Sogdianian Revolt", *Ancient History Bulletin*, 26, ss. 87-130.

WORTHINGTON, I., 2004. *Alexander the Great. Man and God*, New York.

Harita 1. Baktria ve Sogdiana bölgelerinde kentler (Holt, 2012:33).